Izgradnja grada i značenje otvorenog i zatvorenog javnog prostora na primjeru Galženica u Velikoj Gorici

Zlopaša, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:412565

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Katarina Zlopaša

IZGRADNJA GRADA I ZNAČENJE OTVORENOG I ZATVORENOG JAVNOG PROSTORA NA PRIMJERU GALŽENICE U VELIKOJ GORICI

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

KATARINA ZLOPAŠA

IZGRADNJA GRADA I ZNAČENJE OTVORENOG I ZATVORENOG JAVNOG PROSTORA NA PRIMJERU GALŽENICE U VELIKOJ GORICI

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Dario Pavić

Sumentor: dr. sc. Valentina Gulin Zrnić

Zagreb, 2019.

“By far the greatest and most admirable form of wisdom is that needed to plan and beautify cities and human communities.”

- Socrates

Sadržaj

SAŽETAK 2

ABSTRACT 3

1. UVOD 4

2. TEORIJA URBANE SOCIOLOGIJE 6

2.1. Razvoj i metodologija Čikaške škola urbane sociologije 7

2.1.1. Teoretičari koji su utjecali na ideje i razvoj Čikaške škole urbane sociologije ... 9

2.2. Razvoj sociologije grada u šezdesetim i sedamdesetim godinama 13

2.3. Nova sociologija grada, urbanizam i planiranje 15

2.4. Razvoj urbane sociologije u Hrvatskoj 18

3. METODA ISTRAŽIVANJA NASELJA GALŽENICA III U VELIKOJ GORICI 21

3.1. Ispitanici 22

3.2. Uzorak i postupak 22

4. IZGRADNJA NASELJA GALŽENICA III U VELIKOJ GORICI 24

5. JAVNI PROSTORI OTVORENOG I ZATVORENOG TIPA 28

5.1. Značenje javnog prostora otvorenog tipa na primjeru Trga Stjepana Radića 29

5.2. Značenje javnog prostora zatvorenog tipa na primjeru Doma kulture 43

6. ZAKLJUČAK 54

LITERATURA 57

SAŽETAK

U prvom dijelu rada prikazan je razvoj urbane sociologije od njezinih početaka – Čikaške škole, pa sve do danas. S obzirom na ideje i istraživanja brojnih autora koja su se pojavljivala kroz razdoblja formirala se urbana sociologija koju danas poznajemo. U drugom dijelu rada, na temelju terenskog istraživanja koje je provedeno u Velikoj Gorici, naselju Galženica III opisano je na koji način otvoreni i zatvoreni javni prostori utječu na kreiranje jedne lokalne zajednice. U svrhu prikupljanja podataka potrebnih za realizaciju osnovnog cilja i svrhe istraživanja provedena je metoda promatranja sa sudjelovanjem i polustrukturirani intervjui s ispitanicima koji su bili izravno uključeni u planiranju i izgradnji Galženice III. Također, provedeni su kratki intervjui sa slučajnim prolaznicima na Trgu Stjepana Radića. Uz primarne podatke, u analizi su korišteni podaci iz sekundarnih izvora (eseji, ljetopisi, novinski članci, rukopisi i sl.), te znanstveni članci. Prikupljenim vrijednim informacijama o izgradnji i nastanku naselja, kao i o razvoju Doma kulture odgovorilo se na nekoliko istraživačkih pitanja. Isto tako analizirao se utjecaj vanjskih čimbenika, poput politike na razvoj kulturnih sadržaja, ali i promjena u javnom prostoru. Istraživanje upućuje na potrebu interdisciplinarnosti prilikom izgradnje, uređenja i upravljanja gradom.

Ključne riječi: Urbana sociologija, urbanizam, gentrifikacija, javni prostori, središnji trg, Dom kulture, lokalne zajednice

ABSTRACT

The first part of the paper describes the development of urban sociology from its beginnings – the Chicago school, to the present day. Considering the ideas and research of numerous authors that have emerged over the years, the urban sociology we know today has formed. In the second part of the paper, based on a field study conducted in Velika Gorica, the settlement Galženica III describes how open and closed public spaces influence the creation of a local community. In order to collect the data needed to realize the basic objective and purpose of the research, a participatory observation method was conducted and semi-structured interviews with respondents who were directly involved in the planning and construction of Galženica III. Also, short interviews were conducted with random passers at Stjepan Radic Square. In addition to the primary data, the analysis used data from secondary sources (essays, chronicles, newspaper articles, manuscripts, etc.), as well as scientific articles. Valuable information on the construction and emergence of settlements was gathered, as well as on the development of „*Culture centre*" and showed how public spaces contribute to the creation of a local community. It also analyzed the impact of external factors on the development of cultural content, such as politics, but also changes in the public space. The research points to the need for interdisciplinarity in the construction, development and management of the city.

Keywords: Urban sociology, urbanism, gentrification, public spaces, central square, Culture centre, local communities

1. UVOD

Urbana sociologija formirala se kao analitička znanost koja proučava raznolike oblike urbanog života. Njezinom nastanku prethodile su mnoge druge znanstvene discipline kao što su socijalna geografija i demografija, te unutar sociologije subdisciplina sociologija sela. Društvene promjene koje su se odvijale kroz povijest uvelike su utjecale na znanost i predmete njezinog proučavanja. Pa tako u velikim gradovima dolazi do migracija koje su mijenjale društvenu strukturu i društvene procese. Kvantitativnim i kvalitativnim metodama istraživanjima opisivale su se promjene koje se nastupile neizbježnim utjecajem urbanizacije. Mnogi autori, posebice iz SAD-a, kroz par desetljeća utjecali su jedni na druge kako bi pridonijeli razvoju misli i opravdali postojanje urbane sociologije. Urbana sociologija, uz SAD, počinje se razvijati i u drugim europskim državama i sveučilištima – Njemačkoj, Engleskoj, Francuskoj. Nekoliko desetljeća radilo se na doprinosu definiranja pojmova kao što su zajednica, društvo i grad.

U prvom dijelu ovoga rada iznesen je razvoj urbane sociologije i njezini najznačajniji predstavnici koji su djelovali od 1920. godine pa sve do danas, na temelju knjige „*Urbana sociologija: Socijalna teorija i urbano pitanje*" našeg najpoznatijeg urbanog sociologa Ognjena Čaldarović. Također opisan je razvoj urbane sociologije u Hrvatskoj koja se počinje razvijati u poslijeratnom razdoblju šezdesetih godina prošlog stoljeća. Kroz znanstvenu prizmu domaćih autora pokušat će se objasniti društvene promjene koje su se događale na hrvatskim prostorima. Od masovne proizvodnje stanova, za nepoznatog kupca sredinom sedamdesetih godina, okrenulo se prema društveno smjeranoj stambenoj izgradnji kojom se željelo omogućiti da naselja imaju prostor za socijalizaciju, a ne da postanu samo „*spavaonice*" (Gulin Zrnić, 2009:42 prema Stipetić 1974). Važnu ulogu u tome su odigrale suradnje sociologa i arhitekata prilikom planiranja izgradnje grada. Osim teorijskog doprinosa urbanoj sociologiji iznijeno je istraživanje kojem je cilj prikazati na koji način javni prostori otvorenog i zatvorenog tipa utječu na kreiranje lokalnih zajednica. Autorica Valentina Gulin Zrnić (2009) u svojoj knjizi „*Kvartovska spika: značenja grada i urbani lokalizmi u Novom Zagrebu*" opisuje izgradnju naselja u Novom Zagrebu. Kroz svoje istraživanje zaključuje kako svaki pojedinac ima neke konkretne lokalitete u kojima odrasta, boravi, djeluje, za koje je vezan svojim iskustvom, u koje upisuje sjećanja, kojima se vraća i koji imaju značenje za njega. Svi ovi elementi opisuju jednu gradsku priču. Vođeni time tako započinje istraživanje na primjeru Galženice III gdje će se temeljem prikupljenih informacija, opisa i povijesnih priča sudionika i

građana pokušati opisati izgradnja jednog naselja. Naselja koje postaje dio svakodnevice ljudi sedamdesetih godina prošlog stoljeća, sve do danas.

Metodom polustrukturiranih intervjua i analizom različite građe: brojnih članaka „*Ljetopisa Grada Velike Gorice*“, novinskih članaka, brošura, kataloga opisana je izgradnja naselja, te dan uvid na koji način javni prostori otvorenog i zatvorenog tipa pridonose kreiranju jedne lokalne zajednice. Izgradnja jedne zajednice odvija se tijekom nekoliko desetljeća, nakon gotovog urbanističkog proizvoda – izgrađenog naselja naseljavaju se stanovnici koji stvaraju simboličku zajednicu i zajednicu pripadanja (Gulin Zrnić, 2009:17). Analitička perspektiva proizvodnje grada uključuje sve čimbenike: povijesne, političke, društvene gospodarske, ideološke, ali i druge koji utječu na materijalno i fizičko oblikovanje urbanog prostora (Gulin Zrnić, 2009:42). Na temelju prikupljenih podataka i čimbenika koji utječu na proizvodnju nekog grada, u ovom slučaju naselja, u zaključku su sumirani rezultati istraživanja koje u fokusu ima javne, otvorene i zatvorene prostore u gradu.

2. TEORIJA URBANE SOCIOLOGIJE

Sociologija kao znanstvena disciplina bavi se mnogim područjima vezanima uz društvo i društveni razvoj. Jedna od grana koju mnogi autori ne mogu tako lako definirati je urbana sociologija. U literaturi možemo pronaći nekoliko rasprava koje se vode o tome kada je nastala i što je zapravo njezino polje djelovanja. Znato prije urbane sociologije razvijale su se socijalna geografija, demografija i sociologija sela. Jedna od disciplina koja se razvila unutar sociologije je ljudska ekologija koja se bavi proučavanjem čovjeka i njegove okolice. Razvoj ideja ljudske ekologije koristilo je kao osnovna pretpostavka razvoja raznih istraživanja i teorija klasične sociologije grada (Čaldarović, 1985:14). Jedan od naših najpoznatijih autora, Ognjen Čaldarović, koji se bavi urbanom sociologijom u svojoj knjizi, pod istim imenom "*Urbana sociologija: Socijalna teorija i urbano pitanje*", navodi niz autora koji naglašavaju nedostatak općih sociooloških teorija i metodologije istraživanja o razvoju suvremenog društva (Čaldarović, 1985:9). Knjiga ima 13 poglavlja kroz koja se povlače dvije centrale teme: Čikaška škola i marksističko-strukturalistička struja u urbanoj sociologiji.

Razvoj sociologije grada kao discipline posebno je došla do izražaja u okviru Čikaške škole urbane sociologije koja se formira krajem 19. stoljeća. Ideje koje su obilježile razvoj sociologije grada na njezinim počecima navode kako je urbana sociologija pozvana da "*rekonstruira društveni poredak mijenjanjem strukture gradskog načina života*" (Čaldarović, 1985:10 prema Chombart de Lauwe, 1965:3). Trag tih ideja pronalazimo u radovima Maxa Webera i Georga Simmela koji su istraživali ekonomske funkcije gradova, trgovačke gradove i klasne odnose, dok je Friedrich Engels započeo s rješavanjem urbanog pitanja. Urbano pitanje odnosilo se na propitivanje povezanosti urbanog fenomena s procesom ukupnog društvenog razvoja, odnosno transformacije društva u okviru urbane sociologije. Osnivača Čikaške škole urbane sociologije smatramo Roberta E. Parka koji je većinu ideja u kojem smjeru je potrebno razvijati urbanu sociologiju u teorijskom smislu, preuzeo od svog učitelja Simmela. Simmel je utvrdio da *"... najdublji problem modernog života proistječe iz napora individue da održi nezavisnost i individualitet svoje egzistencije protiv vladajućih snaga društva, protiv težine historijskog nasljeđa, kulture i tehnike života*" (Čaldarović, 1985:11 prema Simmel, 1971:324). Međutim, Park je Simmelove ideje percipirao na svoj način što je rezultiralo teorijskoj nejasnoći, ali pragmatizacijom strukture i prilagodivoj operacionalizaciji. Parkove glavne ideje i principe s kojima se mora baviti urbana sociologija, sistematizirao je Donald N.

Levin u nekoliko glavnih smjernica: sociologija treba opisivati idealne forme društvene interakcije u smislu proučavanja odnosa između uspostavljenih i "*spontanih*" procesa, druga ideja odnosi se na to da je socijalnu distancu potrebno proučavati posebno na planu gradskog života (Čaldarović, 1985 prema Levin, 1971:LII). Za razliku od Čikaške škole, marksistička tradicija istraživanja započinje Englesovim radovima u kojima se analiziraju pitanja o radničkim klasama u gradu i stambenim pitanjima. Drugi teoretičari su smatrali kako marksizam nije imao dobre temelje kako bi se nosio s fenomenom urbanizacije. Misleći tada na Marxa i Engelsa koji nisu dali dobru sistematiku o fenomenu modernog grada i masovnoj urbanizaciji koja je započela sredinom 19. stoljeća (Čaldarović, 1985:12). U nastavku rada iznijet ću najpoznatije teoritičare i autore koji su se bavili urbanom sociologijom od njezinih početaka – Čikaške škole, pa sve do danas.

2.1. Razvoj i metodologija Čikaške škola urbane sociologije

Odjel za sociologiju u Chicagu je osnovan 1892. godine kada Albion Woodbury Small dobiva poziv da osnuje katedru. Uz njega autori koji su obilježili prvu generaciju čikaških sociologa bili su Charles Henderson, George E. Vincent i William Isaac Thomas, dok drugu generaciju čikaških sociologa predstavljaju autori Robert E. Park, Ernest W. Burgess, Louis Wirth, William F. Ogburn, Ellsworth Faris i drugi. Predstavnik prve i druge generacije bio je George Herbert Mead. Svi ovi autori svojim radom pridonijeli su razvoju sociologije kao znanstvene discipline. U nastavku ovog rada detaljnije ću iznijeti samo one autore koji su utjecali na razvoj urbane sociologije.

Prvih desetak godina razvoj sociologije nije bio toliko jak, sve do dvadesetih godina prošlog stoljeća kada se provode veća istraživanja. U periodu između 1920. godine do 1932. godine možemo govoriti o najintenzivnijem razvoju urbane sociologije u Sjedinjenim Američkim Državama. Chicago je tada bio grad koji je intenzivno počeo rasti radi velikih migracija iz cijelog svijeta. U razdoblju od 1910. godine do 1920. godine Chicago je porastao za 1.100.000 stanovnika, te imao sveukupno 2.700.000 stanovnika (Mellor, 1977). Migracije počinju utjecati na društvenu strukturu i društvene procese što je postalo predmet zanimanja brojnih grupa znanstvenika. Grad se počinje shvaćati kao "s*ociološki laboratorij*", odnosno nezavisna i objašnjavajuća varijabla. Dolazi do razvoja ekološke teorije koja se koristi kako bi se pokušali objasniti pojedini procesi korištenjem prostornih karakteristika.

Specifičnu metodologiju koju su primjenjivali sociolozi u svojima radovima dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća bila je kvalitativna metodologija. Pod kvalitativnom metodologijom ubrajaju se studija slučaja, životna povijest, promatranje sudionika i analiza sadržaja koje su najviše koristili W. I. Thomas i R. E. Park. Krajem dvadesetih godina pod utjecajem drugih predstavnika prelazi se na kvantitativnu metodu radi statističke obrade raznih podataka. Sociolozi u Chicagu najviše su se koristili statističkim podacima posebno u proučavanju devijantnog ponašanja. Tada se razvijaju osnove za razvoj teorije o maloljetničkoj delinkvenciji gdje su se pokušali utvrditi ekološki obrasci distribucije maloljetničke delinkvencije u prostoru grada. Devijantno ponašanje se dovodi u vezi sa specifičnom ekološkom strukturom, a ne u vezu sa širokim društvenim procesima. Definiraju se dva glavna aspekta istraživanja: u okviru humane ekologije i razne studije o procesima adaptacije, migracije stanovnika i studije životnih povijesti pojedinih stanovnika urbaniziranih naselja.

U Čikaškoj školi kvalitativne metode koristile su se kako bi se ispitali različiti aspekti adaptacije pojedinca na grad. Kvalitativna metodologija se koristila iz razloga što je istraživač mogao interpretirati stvarni svijet iz perspektive subjekta njegovog istraživanja, što nije bilo u potpunosti moguće samo kvantitativnim metodama (Čaldarović, 1984:223). Mnoge rasprave o prednostima i nedostacima pojedinih metoda istraživanja rezultiralo je ideji o primjeni metode promatranja. U Čikaškoj školi, većina studija napisana je na osnovi metode promatranja ili korištenja vlastitog životnog iskustva. Kasnije u sklopu svog projekta E. W. Burgess predlaže da se popiše stanovništvo u Chicagu. Njegov prijedlog vrlo brzo je prihvaćen, te su se tom prilikom kreirale mape koje su sadržavale osnovne podatke grada, poput željezničkih tračnica, cesta, zemljišta, stambenih zgrada, parkova, industrija… Ovakve mape nisu bile dovoljne kako bi se odgovorilo na sva istraživačka pitanja, pa je metoda promatranja bila potrebna da se u potpunosti provede određena studija (Popovski, 1983:107). Smatram da je danas u urbanoj sociologiji potrebno provoditi i kvalitativna i kvantitativna istraživanja kako bi se dobila šira i kompleksnija slika o urbanim fenomenima.

2.1.1. Teoretičari koji su utjecali na ideje i razvoj Čikaške škole urbane sociologije

Teoretičari koji su utjecali na formiranje osnovnih smjernica Čikaške sociologije bili su George Simmel, Oswald Spengler i Ferdinand Tonnies. Simmelov esej "*Metropolis i mentalni život* (eng. *The Metropolis and Mental Life)"* pridonio je osnovnim idejama Roberta E. Parka o nekim aspektima urbane sociologije. Simmel je pokazivao veliki interes u istraživanju odnosa čovjeka i njegove okoline koja je prije svega vrlo izražena u velikim gradovima. U svom eseju Simmel analizira položaj čovjeka u suvremenoj visokorazvijenoj, urbaniziranoj okolici gdje se razvija poseban "*metropolitanski tip*" osobe. Razvija se poseban oblik ponašanja koje Simmel naziva *blasé,* odnosno blaziranost (Čaldarović, 1985:48). Metropolis je sredina koja stvara posebne psihološke uvijete za život, te svi stanovnici koji se doseljavaju sa sela, susreću se s problemom adaptacije. Kasnije je aspekt prilagođavanja Čikaška škola preuzela u gotovo identičnom značenju, odnosi se na različite vrste prilagođavanja čovjeka drugačijoj sredini od one u kojoj je odrastao – zajednici, pri čemu se zajednica smatra „*normalnom*", a ova druga (urbana) „*nenormalnom*". Osim radova Simmela, Oswald Spengler je također utjecao na neke predstavnike Čikaške škole. Svojim radom *„Duša grada* (eng. *The Soul of the city)*" iznosi misli gdje grad smatra središtem svjetske kulture. U radu opisuje razliku između seljaka i građana, gdje navodi kako su svi veliki mislioci živjeli u gradu, te kako je, upravo u gradu, smješten intelekt. Inzistira na tome kako je svjetska povijest isključivo povezana uz grad, te da selo postoji izvan svjetske povijesti, odnosno da nema svoju povijest. Njegovo razmatranje grada zasnovano je na dihotomiji: selo – grad, seljak – građanin, provincijalac – kozmopolit (Čaldarović, 1985:55). Osim ova dva navedena autora, na Čikašku školu utjecaj je imao Ferdinand Tonnies koji koristi poznatu dihotomiju zajednica i društvo (*Gemeinschaft i Gesellschaft*). Tonnies smatra kako grad, iako se stalno razvija, ostaje trajno ovisan o selu. Razlikovanje između zajednice i društva je, smatra Čaldarović (1985), pretpostavka o postupnom jačanju procesa racionalizacije u društvenom razvitku.

Jedni od osnovnih predstavnika Čikaške škole bili su William I. Thomas, Robert E. Park, Ernest W. Burgess. Njihovi su radovi imali veliki utjecaj na razvoj same discipline. W. I. Thomas je bio teoretičar koji se bavio mnogim temama unutar sociologije, drugi ga opisuju kao neumornog istraživača koji je bio vrlo produktivan u doprinosu američkoj sociologiji. Jedno od istraživanja s kojima se bavio je proučavanje problema poljskih iseljenika u Chicagu na temelju pisama koja je pronašao na ulici. U ovom istraživanju je koristio metodu osobnih dokumenata kako bi analizirao

migraciju u Chicago. S obzirom na metodu istraživanja koju je koristio, možemo ga smatrati jednim od osnovnih predstavnika kvalitativne metodologije.

Autor na kojeg je Thomas ostavio poseban utjecaja bio je Robert E. Park kojeg smatramo osnovnim predstavnikom Čikaške škole urbane sociologije. Njegov najveći doprinos odnosi se na razdoblje od 1920. do 1930. godine, koje se smatra zlatnim dobom čikaške sociologije. Jednako kao i Thomas, Park se protivio uporabi kvantitativne metode u sociologiji jer je smatrao kako se sociologija treba orijentirati na pronalazak značenja činjenica što je moguće samo uz pomoć dobro postavljenih koncepata i sistema klasifikacije. Jedan od autora s kojima je Park najviše surađivao bio je Burgess. Njihov interes bio je u proučavanju i razumijevanju procesa. Jedna od osnovnih kategorija koja je korištena u okviru Čikaške škole urbane sociologije bila je socijalna kontrola. Socijalna kontrola objašnjava distinkciju između pojedinačnog i grupnog, odnosno individualnog i kolektivnog (Čaldarović, 1985:82). Roberta E. Parka se može povezati s urbanom sociologijom jer je u svojoj knjizi "*Uvod u znanost o sociologiji (*eng. *Introduction to the Science of Sociology)*" pokušao operacionalizirati pojam grada, te dati socio-ekološku strukturu grada. Međutim, mnogi autori smatraju kako u tom radu Park nije dovoljno objasnio svoja stajališta, te da je davao pogrešna tumačenja. Njegov najznačajniji rad, "*Grad: prijedlozi za istraživanje ljudskog ponašanja u urbanom okruženju (*eng. *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment)*", iz područja urbane sociologije iznosi problematiku planiranja grada. U ovom radu Park je analizirao susjedstva, opisivao ekološke organizacije grada, industrijske organizacije grada, te uspostave socijalne kontrole. No, ono čemu je najviše posvetio pažnju je definiranje pojma grada. Preuzevši ideje od Simmela i Oswalda Spenglera, Park navodi kako je grad habitat čovjeka gdje čovjek u gradu dostiže svoja najveća postignuća u znanosti, kulturi i umjetnosti, ali se još uvijek nije u potpunosti prilagodio njemu. Grad je središte socijalnih promjena i područje u kojem se odvijaju različite analize. Park je u svojim drugim radovima pokušao klasificirati područja grada i sistematski odijeliti administrativna i prirodna područja. Administrativna područja su ona područja u gradu koja su planirana, dok su prirodna područja ona koja nisu planirana, a rezultat su pravilne distribucije stanovništva i funkcija. Primjer prirodnih područja koje Park razlikuje su: poslovne zone, rezidencijalni kvart, suburbiju, boemski kvartovi, posebna geta u kvartovima, lake i teške industrije (Čaldarović, 1985:97). S obzirom na ovakvu podjelu grada formira se shvaćanje da je grad jedan organizam koji se razvija u svim pogledima.

Klasifikacija koju predlaže Park nastaje pod utjecajem Burgessove teorije o rastu grada. Uz Parka, Burgess je autor koji je imao veliki utjecaj na urbanu sociologiju jer su blisko surađivali na raznim projektima. Osnovni interes Burgessa je bio promatrati grad kao dinamičku strukturu koja se razvija poput organizma, a zatim rezultate istraživanja primijeniti u konkretnom poboljšanju uvjeta gradskog života i kvalitete življenja. U to vrijeme mogla se vidjeti želja i potreba suradnje sociologa i arhitekata koji su izrađivali planove grada. Nastavljajući na organičko normalističku tradiciju proučavanja zajednica, Burgess utvrđuje postojanje triju zajednica koje međusobno djeluju, a to su ekološka, kulturna i politička sila. Njegov osnovni doprinos urbanoj sociologiji predstavlja koncentrični model rasta grada.

U ovom predstavljanju teoretičara koji su utjecali na razvoj urbane sociologije, potrebno je izdvojiti Louisa Wirtha koji pripada drugoj generaciji čikaških sociologa. Njegov utjecaj na urbanu sociologiju, prepoznao se na njegovom prvom značajnom radu na temu "*Geto* (eng.*The Ghetto)*" s kojim je doktorirao na čikaškom odjelu za sociologiju. U ovom djelu Wirth se posvetio povijesnom razmatranju nastanka institucije geta gdje je prikazao kako geto predstavlja produžen slučaj socijalne izolacije u kojem žive različite socijalne grupe. Analizirao je kako u tim dijelovima grada pojedine skupine nesmetano provode svoju kulturu i oblike ponašanja u promjenjivim uvjetima (Čaldarović, 1985:156). Godine 1983. objavljuje esej "*Urbanizam kao način života* (eng. *Urbanism as a Way of Life)*", jedan od najuspješnijih eseja u kojem definira pojam grada i daje sociološke varijable koje bi mogle poslužiti za druga sociološka istraživanja. L. Wirth smatra kako je grad pružio osnovni okvir za razvoj različitih disciplina, kulture i umjetnosti koje su rezultirale civiliziranom razvoju čovječanstva. U svom eseju raspravljajući o gradu razlikuje dva idealna tipa društva, ruralno i urbano. Urbana sociologija tog doba suočavala se s velikim poteškoćama i nejasnim razlučivanjem pojedinih pojmova. L. Wirth, uviđajući taj problem u svojim radovima pokušao je dati jasne elemente i razjasniti pojmove kao što su zajednica, društvo i grad. Pokušavajući tako odrediti elemente za sociološko definiranje grada, L.Wirth je odbacio definiranje grada samo na osnovu kriterija poput veličine broja stanovnika, osnovnih prirodnih elemenata i gustoći stanovnika. Smatrao je kako to mogu biti kriteriji, ali ne jedini. Broj stanovnika, gustoća naselja i stupanj heterogenosti stanovništva su dimenzije koje je potrebno operacionalizirati kao osnovne varijable za sociološko istraživanje velikog grada. Svi njegovi radovi, posebno iz urbane sociologije, pisani su s ozbiljnošću i utemeljenom teorijom. U svom radu "*Opseg i problemi zajednice (eng. The Scope and Problems of the Community)*" naglašava veliku

problematiku nerazumijevanja i definiranja pojma zajednice. Kako bi to utvrdio smatra kako treba razlikovati pojmove "*socijalna grupa*", "*zajednica*" i "*društvo*". L. Wirth je bio jedini autor koji je uspio ispravno slijediti Tonniesove upute o definiranju zajednice i društva. Kako bi se zajednica mogla uopće proučavati – potrebno ju je proučavati kroz dva aspekta: teritorijalna osnovica i konstalacija pojedinih tipova ličnosti. Teritorijalna osnovica proučavanja sadrži neke ekološke kategorije koje je potrebno razlikovati, na primjer razlika između centra i periferije, distribucija populacije po raznim kriterijima, itd. Potrebno je izvršiti analizu zgrada, ulica, komunikacijskih sredstava, te institucija (Čaldarović, 1985:126, prema Wirth, 1964:174). Drugi koncept koji se odnosi na aspekt zajednice je konstalacija pojedinih tipova ličnosti, L. Wirth predlaže analizu ljudskih grupa pomoću socio-psihološkog pristupa. Ova dva osnovna načela zajednice trebaju se proučavati kao dinamičke strukture (Čaldarović, 1985:126). Kritike i niz zamjerki koje se upućuju na Wirthove radove odnose se najviše na nedovoljno definiranje pojma urbanizam unatoč tome što je dao tri aspekta operacionalizacije urbanizma: fizička struktura, sistem socijalne organizacije i skupina težnji i ideja. U drugom eseju pod imenom „*Razlike između urbanog i ruralnog (*eng. *Rural – Urban Differences)*" utvrđuje koncept urbanizma na dihotomiji selo – grad, priznajući da je izvršio pretjeranu generalizaciju u smislu da je selo definirao jednim univerzalnim setom karakteristika, a grad drugim, zanemarivši pritom da postoje razlike između pojedinih sela i pojedinih gradova (Čaldarović, 1985:137). Bez obzira na kritike, L. Wirth je svojim radovima zasigurno utjecao na sljedeće generacije istraživača koji će pokušati detaljnije iznijeti operacionalizacije pojmova za koje je sam autor smatrao da postoji niz nepoznanica u području urbane sociologije.

Osim spomenutih autora, postoje još mnogi drugi autori koji su doprinijeli svojim radovima urbanoj sociologiji, a to su: E. Hughes, E. Faris, H. Blumer, C. R. Shaw, D. McKay, F. Frazier, te razne monografske studije koje su nastale kao rezultat doktorskih disertacija pod vodstvom R. E. Parka.

2.2. Razvoj sociologije grada u šezdesetim i sedamdesetim godinama

Rast gradova i utjecaj industrijalizacije donose razne promjene u društvu. Prateći i analizirajući te promjene, uspostavljene teorije i metode nisu bile dovoljne kako bi se objasnili promatrani fenomeni i donosili reprezentativni zaključci. S razvojem gradova, razvijali su se i novi pogledi na ulogu urbane sociologije i urbanog planiranja, ne samo u okviru Čikaške škole već i u drugim zemljama poput Francuske, Engleske i Njemačke. Grad se pokušava proučavati na drugačiji način, potpuno nov, na temelju ideje društvene proizvodnje prostora. U nastavku rada istaknut ću one teoretičare i ona djela u kojima su se iznijeli elementi urbanog fenomena kao što su stanovanje, gradski centar, položaj marginalnih skupina, ekološko ugrožavanje.

U Francuskoj to su Henri Lefebvre, njegov najveći kritičar Manuel Castellse i Jean Lojkine. H. Lefebvre se u svojim radovima posvetio proučavanju novih aspekata urbanog fenomena, urbanizma i same uloge urbane sociologije. Ključan Lefebvreov doprinos jest ideja da je prostor društveni proizvod, te da nastaje iz proizvodnih odnosa nekog društva. Lefebvre razmatra proizvodnju prostora kao aktivnost koju preuzimaju dominantne društvene strukture i na taj način osiguravaju vlastito preživljavanje. Trudio se markističku misao primijeniti na pitanja prostora, urbanog i grada, te pojasniti međuodnos klasne i urbane borbe. Lefebvre je utjecao na mnoge mlađe znanstvenike, a najviše na M. Castellsa. M. Castellsa smatramo jednim od najvećih kritičara klasične urbane sociologije prve polovice 20. stoljeća, koji je u nekoliko svojih radova kritički analizirao Lefebvreove ideje i polazišta o urbanom pitanju. Upravo zbog svojih ideja želio je osnovati novi smjer u urbanoj sociologiji koji će obuhvatiti nove poglede na urbana pitanja i razjasniti fenomen urbanog. J. Lojkine za razliku od Lefebrova i Castellsa u svojim radovima razmatrao je problematiku i iznio teoriju o kolektivnoj potrošnji, odnosno proučavanju značajne uloge države u tim procesima. U Engleskoj teoretičari također iznose svoje ideje različite od klasičnih studija i razmatraju pitanja urbanog fenomena, neki od najznačajnijih su Ruth Glass, Raymond Pahal, Peter Mann, James Simmie, Chris Pickvance. Svi ovi autori donose nove teorijske koncepte koji se odnose na prostorno planiranje, utjecaj politike i kapitalizma, ali ipak ostajući u okvirima tradicionalne orijentacije (Šarinić, Čaldarović, 2015:39).

Za razliku od francuskih i engleskih teoretičara, njemački teoretičari nisu bili usmjereni na jednak način prema razmatranju iste problematike. U Njemačkoj teoretičari su se osvrtali na probleme razvoja demokracije na njihovim područjima, djelovanju komunalne politike koja utječe na razvoj

urbanog planiranja. U Njemačkoj potrebno je izdvojiti Alexandera Mitscherlicha koji se bavio gradom, urbanim planiranjem i zemljišnim vlasništvom. Posebno se istaknula i Heide Berndt koja razmarta problematiku gradskog planiranja, stanovanja, osnova stambene politike, problema socijalne segregacije i utjecaju urbanog razvoja na razvoj demokracije (Čaldarović, 1985:181).

Urbana sociologija, kako je već ranije napisano, najviše se razvijala u SAD-u gdje dolazi do nove orijentacije nazvane humana geografija. Humana geografija razvija se kao kritika klasične socijalne geografije, pojma urbanizma, procesa kapitalističke akumulacije koju je najbolje iznio David Harvey u svojoj knjizi „*Socijalna pravda i grad* (eng. *Social Justice and the City*)". Ovaj novi pristup utječe na druge nove pristupe kao što su urbana politička ekonomija, koji se počinju javljati diljem Engleske, Italije, pa tako i u SAD-u. Proučavanje urbanog fenomena počinje se bitno razlikovati od Čikaške škole urbane sociologije iz razloga što dolazi do stvaranja nove terminologije, novih procesa koji se pojavljuju u društvu, te se istraživanja usmjeravaju s obzirom na utjecaj urbane ekonomije. Čaldarović (1985), navodi da se u tom kontekstu polazi od nekoliko postavki. Prva je definiranje grada kao lokacije akumuliranih vrijednosti gdje se stvara i koncentrira višak tih vrijednosti. Druga postavka ističe da se planiranje grada i urbanizam svodi na manipuliranje viškom vrijednosti. Treća navodi da se urbanizam tretira kao ideologija vladajuće klase, te četvrta da je urbani fenomen potrebno istražiti u terminima konkretnih društava koja žive na konkretnom prostoru, a analiza tih društava temelji se na sukobima koji se događaju između klasa, grupa, marginalnih skupina, odnosno konflikata na svim razinama tog društva. Zatim, planiranje grada razmatra se kao sredstvo socijalne kontrole i manipulacije, a klasično urbanističko tumačenje grada se odbacuje jer ga se smatra nedostatnim i formalističkim. Jedna od postavki odnosi se na to da se u nekim slučajevima također odbacuje termin "*urbano*" jer prostorni odnosi ne postoje sami za sebe, nego se u prostorima odvijaju društveni odnosi. Urbano planiranje se odvija kroz državne intervencije, a uloga države je reguliranje procesa kolektivne potrošnje, odnosno neproizvodne potrošnje, što se odnosi na javni sadržaj, bolnice, škole, parkove i slično. Navedene točke samo su neke od misli o urbanom fenomenu koje se pojavljuju šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Dovodi se u pitanje postojanje urbane sociologije jer ponuđeni termini urbanog mistificiraju ideologiju. Glavne kritike koje se odnose na klasičnu urbanu sociologiju su te da se ona osnivala na krivim pretpostavkama, te da nova urbana sociologija treba dati nove temelje i opravdati svoje postojanje.

2.3. Nova sociologija grada, urbanizam i planiranje

U potrazi za novim paradigmama, teorijama i konceptima mijenja se i pogled na urbanu sociologiju. Nakon šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća pokušava se odbaciti paradigma Čikaške škole urbane sociologije koju zadnjih nekoliko desetljaća prate mnoge kritike upućene nedovoljnim konceptima, teorijama i definiranim pojmovima, dok neki autori pokušavaju opravdati njezino postojanje kao znanosti. Teoretičari novog doba, osamdesetih godina prošlog stoljeća, slažu se da su potrebne nove ideje i novi pristupi u analizama urbanih problema i fenomena koje pronalazimo u suvremenom društvu. Promjene koje su nastupile u suvremenom društvu odnose se na razvoj informacijsko-telekomunikacijskih tehnologija, globalne procese povezivanja, došlo je do propasti socijalizma i velikog utjecaja globalnog kapitalizma. Sve je to rezultiralo naglim rastom gradova gdje se počinje stvarati nova urbana realnost koja postaje predmet proučavanja mnogih teoretičara.

Sociologija kao društvena znanost naglašava važnost bavljenja gradom i istraživanje novih urbanih stvarnosti. Zadatak suvremene sociologije je proučavanje i opisivanje urbanih procesa. Pristupajući urbanom problemu i fenomenima koji se javljaju u suvremenim društvima autori najčešće biraju između dva pristupa: makro i mikro pristupa. Makroanalitičari objašnjavaju različite globalne procese koji se događaju u gradovima na osnovu dvojnosti između bogatih i siromašnih, dok mikroanalitičari proučavaju promjene koje se događaju u lokalnim situacijama, na određenim prostorima ili njihovim dijelovima (Šarinić, Čaldarović, 2015:12). Makro i mikro pristupi mogu se realizirati kroz različite analitičke kontekste kao što su politički, migracijski ili kulturni kontekst. Pristup makro i mikro najbolje se očituju u Castellsovoj podjeli prostora u suvremenom umreženom društvu gdje se prostor dijeli na „*prostor tokova*" i „*prostor mjesta*". „*Prostor tokova*" su svi društveni odnosi i društvene strukture što se smatra makro elementima analize. U društvenim odnosima dolazi do koncentracije moći gdje glavnu ulogu ima kapital. Za razliku od „*prostora tokova*", „*prostor mjesta*" su oni prostori u kojima se živi, a promatraju se kao mikro elementi analize. Castells je jedan od najvažnijih autora za suvremeni pristup analizi prostora, a uz njega potrebno je spomenuti Anthonyja Giddensa, Zygmunta Baumana, teoretičarku Saskiu Sassen, koji razvijaju nove teorije o globalnim gradovima u kojima se polazi od analiza prostora tokova odnosno kapitala.

Procesi u društvu na određenom prostoru nisu linerani, niti se događaju jednosmjerno, to su procesi koji su neprestani, dvosmjerni i moguće ih je analizirati samo u dinamičkoj i globalnoj perspektivi. Iz toga možemo zaključiti da je i gradove nužno sagledati kao kompleksne tehnološke sustave (Šarinić, Čaldarović, 2015:22). Brojni autori pokušali su dati definiciju grada kako bi konceptualizirali predmet istraživanja. Izazove s kojima su se susretali autori u Čikaškoj školi bila je upravo uporaba tih pojmova, kada su se pod pojmom zajednica podrazumijevali i pojmovi poput četvrt, susjedstvo, pa čak i cijeli grad. Lewis Mumford opisuje gradove kao središta inovacija koji se od svojih samih početaka mogu smatrati prostorima u kojima se prenose civilizacijska dobra, društvena nasljeđa, a pisani dokumenti, knjižnice i arhivi su najranija i najkarakterističnija ostvarenja grada (Šarinić, Čaldarović, 2015:25, prema Mumford, 1988:25). Prema Čaldaroviću grad je „*više nego skup različitih dijelova i postoji samo kao stvarna simbolička eksterna prezentacija*“ (Šarinić, Čaldarović, 2015:67).

Raspravljajući o gradu kao predmetu istraživanja moramo jasno definirati dva pojma: grad i urbano. U raznim literaturama, primjerice prema UN-ovoj definiciji, grad se definira svojim odnosom prema ruralnom, a urbano bi opisivalo stanovnike grada i njihov način života. Kao što smo mogli vidjeti do sada različiti kriteriji i podjele dovode do različitih definicija grada i urbanizacije, pa tako Malte Clavel u svojoj knjizi „*Sociologija urbanog*“ tvrdi: „*Suvremeni su istraživači grada izgleda odustali od oblikovanja teorije o gradu*“ (Šarinić, Čaldarović, 2015:29). S obzirom na pokušaje definiranja grada i osnovnih elemenata, teorije o gradu možemo podijeliti u tri grupe: teorije koje grad shvaćaju kao raspodjelu prostora, pristup koji predstavlja Čikaška škola i teorije koje grad opisuju kao „proizvod“. U razvoju urbane sociologije od 1960-te i 1970-te godine možemo vidjeti kako su autori opisivali i tumačili grad i procese u gradu. U suvremenim globalnim gradovima naglasak je na ekonomskim aktivnosti i neizbježanom procesu globalizacije. Uz svoje pozitivne strane grad kao područje i bogatstvo ljudske civilizacije, ima i negativne strane kao što su pretjerani rast, kaotični razvoji i promet. Mumford je bio jedan od najvećih kritičara megalopolisa i njegovog neprestanog rasta, gdje se grad počeo pretvarati u neorganiziran urbani prostor kojemu nije moguće odrediti granice. Posljedice velikih migracija su rast megagradova u kojima se doseljava sve veći broj ljudi. Ti ljudi nisu u potpunosti zbrinuti, što dovodi do sve većih podjela, a zatim i do društvenih isključenosti. U modernim mega gradovima društvena nejednakost se sve više povećava, ljudi se sve manje poznaju, što stvara osjećaj nepovjerenja i opasnosti. U

velikim gradovima povećavaju se policijski nadzori i zaštita kako bi se osigurala sigurnost za stanovnike.

Izgled gradova mijenja se s obzirom na ulaganja i izgradnju u posebna područja, što nije posljedica "*planiranja grada*" već „*projektnog planiranja*" gdje je jedino važan kapital i zarada. Planiranje grada je proces u kojem se odlučuje na koji način će se koristiti gradsko zemljište s obzirom na nekoliko indikatora: prognoza rasta stanovništva, procjena prosječne potrošnje gradskih resursa poput vode, struje, plina. Isto tako potrebno je predvidjeti mogućnost porasta broja vozila na gradskim prometnicama, zatim projekcije o potrebnom broju novih stanova i obiteljskih kuća. Svi ovi indikatori trebaju biti uvaženi u procesu urbanog planiranja kako bi se iskoristio prostor na najbolji mogući racionalni način, te se očuvala gradska cjelina (Šarinić, Čaldarović, 2015:212). Sociološki pogled na proces planiranja uključuje i druge elemente koji se moraju promisliti, elemente kvalitativne naravi (primjerice stvaranja osjećaja prema mjestu). Mnogi autori su grad opisivali kao organizam u kojem se događaju razne nepredvidive promjene koje su posljedice svih drugih globalnih, političkih, ekonomskih i kulturnih promjena. Uloga sociologa je sudjelovati u procesu planiranja i sagledati elemente kvalitativne naravi i doprinijeti drugačijem pogledu na planiranje gradova. Potrebna je suradnja među sociolozima, arhitektima i izvođačima kako ne bi dolazilo do nekontrolirane i bespravne izgradnje koja ostavlja velike posljedice na infrastrukturu i funkcioniranje gradova. Čaldarović (2015) navodi kako je bilo kakvo planiranje bolje negoli izostanak planiranja.

S obzirom na planiranje grada, ono se može podijeliti u tri grupe s obzirom na vremenski period: dugoročno, srednjoročno i kratkoročno. Dugoročno planiranje je potrebno kako bi se na duži vremenski period osmislilo korištenje gradskog zemljišta i unaprijed formirale smjernice izgradnje gradskog prostora. U tom planiranju određuje se gdje se nešto smije izgraditi, a gdje nisu predviđene izgradnje nekih objekata. Tu se prvenstveno misli na određivanje industrijskih zona, zona stanovanja, zona rekreacije i slično. Primjer dugoročnog planiranja je zagrebački Generalni urbanistički plan donesen 1971. godine u kojem se planirao grad za 2000. godinu predviđajući rast broja stanovnika, potrebu za gradnjom stanova, prometnica, izgradnju infrasturkture. Međutim, danas se Generalni urbanistički plan (GUP) mijenja učestalo što dovodi do zaključka da se dugoročni planovi i vizija razvoja ne poštuje u potpunosti. Dugoročno planiranje vrlo je nefleksibilno, te nekada nije moguće predvidjeti promjene koje se u suvremenom društvu događaju

velikom brzinom. Teško je odrediti u kojem će smjeru rasti gradsko stanovništvo, hoće li doći do velikih useljavanja ili možda iseljavanja uzrokovanih drugim promjenama na koje se ne može utjecati lokalno. Tu mislim prvenstveno na globalnu politiku i ekonomske promjene u drugim zemljama koje mogu imati za posljedicu iseljavanje stanovnika i useljavanja u druge zemlje, koje nemaju resurse niti spremnu infrastrukturu za povećanje broja stanovnika. Za razliku od dugoročnog planiranja, srednjoročno planiranje predviđa promjene koje će se dogoditi u periodu od pet godina. Ovim planiranjem osiguravaju se brže intervencije i reagiranje na promjene s kojima se susreće suvremenom društvo. Kratkoročno planiranje je detaljno planiranje u kojem se razrađuju planovi iz generalnog planiranja. Ono je potrebno i ključno kako bi se grad izgradio kao smislena cjelina, gdje je moguće predvidjeti i osigurati bolju kvalitetu života svih stanovnika.

2.4. Razvoj urbane sociologije u Hrvatskoj

Nakon Čikaške škole i dugogodišnjih napora da se formira urbana sociologija kao znanstvena disciplina, na području Hrvatske o njezinom razvoju možemo govoriti šezdesetih godina prošlog stoljeća. Razlozi nastanka urbane sociologije u tadašnjoj Jugoslaviji odnose se na promjene koje su se događale u poslijeratnom razdoblju. Dolazi do razvoja velikih gradova, a samim time i potreba za rješavanje ljudskih problema koji se stvaraju prilikom urbanizacije tog područja. Promjene koje su se događale najviše su se očitovale u deagrarizaciji, industrijalizaciji i urbanizaciji. Mnoga sela su se počela napuštati, a stanovništvo se počelo iseljavati u velike gradove radi industrijalizacije. Gradovi su obećavali zaposlenost u velikim tvornicama, a stambena pitanja su se rješavala bilo kroz divlja naselja na rubovima grada ili planiranim stambenim naseljima koja često poznajemo pod nazivom „*spavaonice*". Tada započinje era industrijske progresivne proizvodnje stanova, a u tom segmentu urbanizacija je shvaćena kao širenje grada i industrijalizacija. Razvoj urbanizma očituje se 1947. godine kada se osniva „*Urbanistički institut Hrvatske*" koji se bavio prostornim i urbanističkim planiranjima. U to vrijeme sociološki faktori, koji su se odvijali u prostoru, bili su predmet razmišljanja i rada urbanista, arhitekata, geografa, povjesničara i ekonomista.

U Hrvatskoj su se, u razdoblju od 1969. do 1975. godine, odvijale prve suradnje sociologa i urbanista radi provedbe planova pojedinih velikih gradova kao što su Split, Rijeka i Zagreb. Uloga sociologa tada je bila istražiti stavove stanovnika kako bi se dobila slika javnog mijenja i strukture

stanovnika, koji su se u najboljem slučaju uzimali u obzir prilikom planiranja izgradnje. Šezdesetih godina počinju se objavljivati mnogi radovi, u kojima se vodila diskusija o ciljevima urbanizma i društvenim aspektima, otvaraju se odsjeci za sociologiju i urbanizam u Zagrebu na Filozofskom fakultetu, te kreću ozbiljnije rasprave o politici urbanizma na raznim konferencijama i simpozijima. Počinje se primjećivati uloga sociologije i doprinos istraživanja mnogih domaćih autora. Vladimir Lay (1975), u članku „*Razvoj urbane sociologije u Hrvatskoj*" daje detaljan pregled događaja i datuma koja su prethodila konstituiranju urbane sociologije kao znanstvene discipline na našim područjima. Jedan od važnih događaja je kada na Odsjeku za sociologiju (FFZG) 1967. godine počinje predavati Stipe Šuvar kolegij „*Sociologija naselja*" koji je donio brojna istraživanja s terena i tematski doprinio razvoju urbane sociologije. Kao i u ostatku svijeta, ideje urbane sociologije najviše su se preuzimale iz američke i engleske literature i to od najpoznatijih autora kao što su Weber, Wirth, Mumford, Castells, Giddens i mnogi drugi. Pokušale su se ideje i metodologije prenijeti na naša područja, ali su se autori suočavali s brojnim izazovima jer je sustav bio drugačiji, kao i vrijednosti (Seferagić, 2013:283). Metodološki pristup i teorija postepeno se počinju razvijati s obzirom na doprinos raznih istraživanja koja su se provodila od 1980-te godine pa sve do danas u sklopu različitih fakulteta i institucija.

Neki od naših najpoznatijih sociologa koji su se bavili urbanom sociologijom su Ognjen Čaldarović, Melita Richter, Vladimir Lay, Dušica Seferagić, Jordan Jelić, Miroslav Jilek, Ivan Rogić i brojni drugi. Ovi autori proveli su prve sociološke analize u kojima su kvalitativnim i kvantitativnim metodama analizirali probleme s kojima se ljudi suočavaju u novoizgrađenim zagrebačkim naseljima, pokušali raznim akcijama oživiti napuštena sela i gradove u Istri, prikazati strukturu stanovnika na pojedinim područjima, objasniti uvjete i razloge izgradnji kuća, stanova, te analizirali ljudske faktore u određenom prostoru. Rezultate svojih istraživanja iznosili su urbanistima kako bi zajedničkom suradnjom kvalitetnije planirali prostor u kojem žive. Društvena potreba za urbanom sociologijom je postojala, što je kasnije rezultiralo većim brojem radova i zainteresiranošću drugih autora za proučavanje urbanog fenomena na našim prostorima.

Devedesetih godina dolazi do promjena, raspada Jugoslavije i rata koji mijenja društveni ustroj i strukturu. Velika područja Hrvatske su uništena, te do dan danas nisu u potpunosti oporavljena kako bi se ljudi koji su se iselili od tamo mogli vratiti nazad. Sve ove promjene bilo je teško pratiti, predvidjeti i definirati iz aspekta znanosti i znanstvenih disciplina. Nakon vremena tranzicije,

počelo je vrijeme novog kapitalizma kojeg najbolje opisuje Dušica Seferagić (2013) rečenicom: „*U prostoru su se dogodile, ponovo, drastične promjene, ali nadovezivajući se na vrijeme tranzicije. Gradovi i sela povezali su se više nego ikada, ali na sasvim drugi način. Ne samo što su međusobno ovisni, kako je to bilo od njihova početka, oni sada ulaze jedni u druge i sve više sliče. Ili, kako se to uobičajeno kaže, sela se urbaniziraju, a gradovi ruraliziraju.*" Urbani sociolozi u Hrvatskoj danas se bave mnogim temama gdje pokušavaju objasniti urbane fenomene i promjene koje se događaju u našem društvu. Seferagić (2013) navodi kako su se urbani sociolozi više priklonili kvalitativnoj metodi istraživanja promjena.

Procesi koji se događaju u prostoru rezultat su brojnih aktera koji u njima sudjeluju i na njih utječu. Takvi procesi mogu biti negativni i pozitivni za opće dobro građana koji žive na nekom prostoru. U Gradu Zagrebu procesi uređenja i revitalizacije središta grada uglavnom su popraćeni negativnim posljedicama jer interes kapitala i investitora prednjači interesu zajednice i planiranju grada kao prostorne cjeline. Autorica Anđelina Svirčić Gotovac (2010) u svome radu „*Aktualni revitalizacijski i gentrifikacijski procesi na primjeru Zagreba*" iznosi istraživanje socijalne dimenzije urbane transformacije koja se događa u Zagrebu. Procesim kao što je gentrifikacija nastoji se u središte grada dovesti elitniju klasu stanovnika, a iseliti nižu klasu stanovnika, te na taj način promijeniti strukturu sadržaja i ponude u centru grada. Na primjeru Cvjetnog trga (izgradnja shopping centra i podzemne garaže) možemo vidjeti kako privatni interesi i interesi investitora imaju veliku moć kada je riječ o planiranju grada. Prijepori vezani uz Cvjetni trg jedan je od primjera u Gradu Zagrebu kroz koje se propituje privatni i javni interes. Dio ovog problema potrebno je riješiti pomoću društvenih znanosti kao što je urbana sociologija. U nazad dva desetljeća urbana sociologija je bila isključena iz procesa planiranja grada, a smatram kako je važna jer samo prilikom sociološkog ispitivanja javnog mijenja možemo planirati grad u korist građana. U današnje vrijeme mišljenje građana nema gotovo nikakav utjecaj na prostor u kojem žive, na prostor u kojem provode svoju svakodnevicu, prostor na koje imaju pravo. Potrebno je još puno rada u podizanju svijesti građana da se aktiviraju, ali i vladajućih gradskih struktura kako društvene znanosti u suradnji s drugim tehničkim djelatnostima mogu doprinijeti boljoj budućnosti svih nas.

U nastavku ovog rada opisat ću istraživanje u kojem se kvalitativnom metodologijom pokušalo istražiti promjene koje su se događale kroz nekoliko desetaka godina na prostoru naselja Galženica III u Velikoj Gorici izgrađenog 1970-tih godina.

3. METODA ISTRAŽIVANJA NASELJA GALŽENICA III U VELIKOJ GORICI

Kvalitativnim istraživanjem koje je provedeno u naselju Galženica III u Velikoj Gorici namjera je opisati planiranje i razvoj tog naselja od 70-tih godina prošlog stoljeća sve do danas. Pokušat će se prikazati kako stanovnici Velike Gorice doživljavaju središte naselja, Trg Stjepana Radića, te koje značenje za njihovu lokalnu zajednicu ima Dom kulture Galženica. Razmatrajući javne prostore otvorenog i zatvorenog tipa prikazat će se koji značaj imaju u kreiranju lokalne zajednice kroz vrijeme. Prilikom provedbe ovog istraživanja prvi puta odlazim u grad Velika Gorica i naselje Galženica. Po prvi puta se susrećem i razgovaram sa stanovnicima tog naselja na koji način doživljavaju javne prostore koji su se izgradili kako bi se omogućila uspješna socijalizacija. Moglo bi se reći kako ovom istraživanju pristupam iz etske perspektive jer ni na koji način nisam povezana s naseljem niti kulturom toga naselja. Tijekom istraživanja formirali smo nekoliko istraživačkih pitanja koja ćemo pokušati odgovoriti analizom dobivenih rezultata.

Istraživačka pitanja:

1. Kako se realizira društvenost na javnom prostoru od 70-tih godina do danas?
2. Na koji način su Dom kulture i knjižnica u sklopu Doma kulture pridonijeli formiranju lokalne zajednice?
3. Koliko se politika uplitala na oblikovanje, izgradnju i djelovanje u okviru javnih prostora otvorenog i zatvorenog tipa?
4. Kako stanovnici doživljavaju trg u naselju Galženica? Postoje li neke promjene tijekom vremena u doživljaju i društvenim praksama na trgu?
5. Osjećaju li stanovnici povezanost s prostorom u kojem žive i na koji način to izražavaju?

Polazeći od navedenih pitanja provedeno je pet polustrukturiranih intervjua s osobama koje su imale najveći utjecaj u izgradnji, planiranju i djelovanju u naselju Galženica III. Kako bi uspjeli usporediti doživljaje javnih prostora stanovnika Velike Gorice, tijekom vremena i danas, provedeno je nekoliko dodatnih intervjua sa slučajnim prolaznicima na Trgu Stjepana Radića. Uz intervjue obavljeno je nekoliko izlazaka na teren prilikom čega su se prikupile dodatne bilješke metodom opažanja. U izlascima na teren (rujan i prosinac 2018., ožujak, svibanj i lipanj 2019.), zabilježena su ponašanja i kretnje stanovnika na javnim prostorima, te njihova međusobna komunikacija.

Osim primarnih podataka sakupljenih tijekom istraživanja, korišteni su sekundarni podaci prikupljeni i opisani od drugih autora i istraživača. Najviše članka i radova bogatih informacijama vezanih za naselje Galženicu i Veliku Goricu pronađeni su u publikaciji „*Ljetopis Grada Velike Gorice*" koja se počinje izdavati 2004. godine, jednom godišnje. „*Ljetopis Grada Velike Gorice*" prvenstveno je časopis za kulturu i umjetnost koji prati sva javna događanja i programe na području Velike Gorice. Uz ove brojeve časopisa, pronađeni su novinski članci, katalozi, eseji i brošure koji su opisivali izgradnju i rast naselja Galženice III.

3.1. Ispitanici

U svrhu prikupljanja podataka potrebnih za realizaciju osnovnog cilja i svrhe istraživanja, provedeno je terensko istraživanje metodom polustrukturiranog intervjua u trajanju oko sat vremena sa svakim ispitanikom. Intervjui su provedeni s osobama koje su imale najveći utjecaj u izgradnji i planiranju naselja Galženica III, te organiziranju društvenog i kulturnog života u naselju. Provedeno je sveukupno pet polustrukturiranih intervjua. Kako je cilj istraživanja opisati na koji način javni prostori utječu na kreiranje lokalne zajednice u istraživanje uključeni su i slučajni prolaznici koji žive i prolaze naseljem Galženica. Provedbom kraćih intervjua ispitalo ih se kako doživljavaju centar grada i koliko koriste javne prostore. U kraće intervjue uključen je jednak broj osoba muškog i ženskog spola, u dobi od 18 do 64 godine, sveukupno 12 ispitanika.

3.2. Uzorak i postupak

U odabiru ispitanika za ovo istraživanje birali smo ljude koji su bogati informacijama i iskustvom vezanim za Galženicu III. Polustrukturirani intervjui provedeni su s arhitektima, voditeljima kulturnih programa, te osobama koje su na neki način pridonijele nastanku i razvoju naselja Galežnica III. Prvi ciljani razgovor bio je s arhitekticom koja je imala veliki utjecaj na planiranje i izgradnju naselja. Kroz razgovor s njom saznajemo za sve veći krug ljudi koji su sudjelovali u organizaciji društvenog života, te putem preporuke stupamo u kontakte s ostalim ispitanicima koji su odgovarali profilu ljudi potrebnih za ovo istraživanje. Kraći intervjui na Trgu Stjepana Radića provedeni su sa slučajnim prolaznicima koji su za vrijeme istraživanja prolazili trgom. Svi ispitanici istraživanju su pristupili dobrovoljno i anonimno zbog čega se informacije iz intervjua neće povezivati s njihovim identitetima. Sve informacije koje su podijeljene tijekom intervjua i prilikom metode opažanja ostaju povjerljive. Četiri intervjua su snimana i pohranjena na sigurno

mjesto pod šifrom kako bi se zaštitilo stvarnog sudionika, dok su se za vrijeme ostalih intervjua vodile dodatne bilješke. Nitko osim istraživača nije imao pristup tim podacima u njihovom izravnom obliku. Prije početka svakog intervjua, ispitanicima se objasnila svrha i cilj istraživanja, te mogućnost odustajanja u bilo kojem trenutku. Intervjui su obavljeni u prostorima predloženim od strane ispitanika gdje su se osjećali ugodno i spremno za razgovor. Ispitanicima na trgu su se podijelili informirani pristanci sa svim objašnjenim informacijama o istraživanju i kontaktima istraživača. Nitko od ispitanika nije odustao od istraživanja za vrijeme njegovog trajanja.

4. IZGRADNJA NASELJA GALŽENICA III U VELIKOJ GORICI

Život ljudi na području Velike Gorice odvijao se još u prapovijesno doba, a o tome svjedoče razni arheološki nalazi poput alata i posuda iz tog vremena. Iz povijesnih izvora i drugih dokumenata može se pronaći kako su prvi stanovnici bili pripadnici hrvatskih plemena koji su na tim prostorima započeli kreiranje svoje zajednice i kulture. Prve tragove urbanizacije otkrivaju rimske i gradske ceste te javne zgrade koje počinju formirati grad. Kroz povijest izgrađivala su se nova naselja, općine, škole, prometnice, gospodarstvo je napredovalo, a Velika Gorica nakon Drugog svjetskog rata postaje središte nove općine, kao jedna od 14 općina u sastavu Grada Zagreba. Godine 1995. Velika Gorica postaje samostalan grad te je danas šesti grad po veličini u Hrvatskoj koji broji preko 60.000 stanovnika u 8 gradskih četvrti i 56 lokalnih naselja (Odrčić, 2015:7).

Bez obzira na svoje odjeljenje i autonomiju, grad Zagreb i Veliku Goricu veže nekoliko stvari, a jedna od najvažnijih su stanovnici. Neki od njih putuju svakodnevno iz Zagreba na posao u Veliku Goricu, ali i obratno kako bi svojim radom i djelovanjem utjecali na razvoj ovih dvaju gradova. Čitajući tekstove u ljetopisu, prema autorima, stvara se dojam kako je Velika Gorica prema svim značajkama najbrže rastući grad u Hrvatskoj te grad budućnosti s posebnom kulturom koja se razvijala kroz povijest.

Nagla urbanizacija započinje 70-tih godina izgradnjom stambenih zgrada i javnih prostora koji utječu na kreiranje lokalnih zajednica i kvalitetu života stanovnika. Uz izgradnju stambenih zgrada grade se i privatne obiteljske kuće od strane zaposlenika u Velikoj Gorici, ali i povratnika iz inozemstva. Radi mirnijeg okruženja mnogi umirovljenici iz Zagreba doseljavaju se u Veliku Goricu kako bi živjeli u manjim naseljima i udobnijim kućama. Prema podacima za 1981. godinu naselje je imalo 24.673 stanovnika različitog obrazovanja, nacionalnosti, stečenih kulturnih navika i potreba, te su bili različitog socijalnog i ekonomskog statusa (Ivanović, 2016:5).

Proces urbanizacije traje od 1970-tih godina od kada su se izgradila naselja i novi dijelovi grada: Visoki brijeg, Kromosovo naselje, Veliko Polje, Cvjetno naselje, a jedno od njih je i Galženica III. Uz Galženicu III, postoje još Galženica I i II koje se nalaze jedna do druge. Sva tri naselja nisu projektirana kao zajednički projekt, ali funkcioniraju kao cjeloviti dio grada. Službeni naziv Galženice III je *Gorica III – Galženica jug*. Ovi nazivi služili su arhitektima i projektantima razdvojiti različita područja. Prema istraživanju stanovnici Velike Gorice ne prave razliku među

naseljima, te ih zajedno nazivaju Galženica. Mnogi od njih ni ne znaju razliku između Galženice I, II, III.

Projekt Galženica III započinje sredinom 70-tih godina izradom projektne dokumentacije pod nazivom „*Idejno urbanističko rješenje – stambenog naselja Gorica 3 – Galženica – jug*" pod vodstvom projektnog ureda Industrogradnje. Industrogradnja je u to vrijeme kupila zemljište i bila nosioc tog projekta. Prema podacima projektantice i arhitektice urbanističkog rješenja Hrvojke Paljan, trebalo je osmisliti 1.260 stanova, za oko 4.000 stanovnika. Stanovi su bili projektirani u različitim veličinama, od jednosobnih do trosobnih, a namijenjene stanovnicima koje su zapošljavale tvornice u okolnim područjima, kao što su tvornice Končar i Nikola Tesla. U razgovoru sa sudionicima istraživanja saznajemo kako se tražilo brzo i jeftino stanovanje jer je postojala potreba za radnom snagom. Iz tog razloga ključna je bila uključenost države pošto je iza svakog ovakvog projekta morala stajati politička odluka. Država je znala da je potrebno osigurati nove stanove ljudima, koji su se krenuli iseljavati iz centra Zagreba, ali i okolnih gradova radi posla.

List kolektiva G. P. Industrogradnja, izdanog 11. srpnja 1975. godine, opisao je službeno otvorenje „*Treće faze*" Galženice održano 27. lipnja te godine. Na svečanom događanju uz brojne goste predsjednik radničkog savjeta Mato Draženović održao je govor u kojem predstavlja izgrađene projekte i najavljuje novu izgradnju dodatnog naselja. Izgradnja Galženice planirala se u tri etape. Dvije etape – Galženica I i II su bile dovršene kada je izgrađeno ukupuno 12 stambenih objekata na 66.398 kvadratnih metara. Uz stambene objekte tada se izgradilo i šest pratećih objekata: vodotoranj, centralna kotlovnica, garaže, opskrbni centar, dječji vrtić i osnovna škola u vrijednosti od 33 milijarde starih dinara. Izgradnju stambenih objekata financirala je Industrogradnja, dok je infrastrukturu i hortikulturu financirala tada općina Velika Gorica (Paljan, 2016:2). Od ukupno 1.344 stanova, 54 posto stanova su bili stanovi solidarnosti. Prepoznatom potrebom za novim stanovima počela je izgradnja Galženice III s dodatnih 1.260 stanova na ukupno 63.000 kvadratna metara u vrijednosti od 45 milijardi starih dinara, a izgradnja Galženice III bila je skuplja od izgradnje dva prethodna naselja, navodi se u *Listu*. U izradi projektnog plana bilo je potrebno uzeti u obzir spoznaje urbane sociologije koja se bavila proučavanjem stanovanja i na koji način izgradnja grada utječe na lokalno stanovništvo.

Slika 1. Naselje Galženica III u Velikoj Gorici izgrađeno je na livadi

Izvor: Paljan, H. (2004.) „*Ljetopis Grada Velike Gorice*“

Krajem 70-tih godina prošlog stoljeća u svijetu su provedene brojne studije o stanovima i stanovanju, kada se krenulo s planskom stambenom izgradnjom između 1950-tih i 1960-tih godina. Arhitektica Hrvojka Paljan uzimala je u obzir znanstvene studije koje su pokazivale da su naselja građena u obliku „*spavaonica*”, te da ljudima nije omogućena socijalizacija u takvim projektiranim naseljima. Arhitektica tada promišlja o idejama njemačke urbane sociologije i autoru Alexendaru Mitscherlichu koji je u svojim radovima upozorio na nedostatak prostora javnog okupljanja. Zadatak tada mlade arhitektice i njezinih suradnika bio je izgraditi urbano naselje, a ne spavaonicu. Ono što je nedostajalo u planiranju naselja kao cjeline, a ne spavaonice bilo je središnje kohezivno mjesto – trg. Prema usvojenom urbanističkom rješenju iz 1973. godine naselje *Gorica III – Galženica jug* sastoji se od šest stambenih blokova, formiranih oko unutrašnjih dvorišta za djecu gdje blokovi broj 1, broj 2 i broj 3 formiraju pješački trg – centar naselja (Paljan, 2004:20). U jednom od blokova predviđen je bio Dom kulture koji se ne bi odvajao zasebnom zgradom već bio dio svakodnevnog života stanovnika sa svim svojim sadržajima (Paljan, 2016:1). Stambene zgrade su razdvojene, te su napravljene različitih veličina, od dvokatnica do osmerokatnica. Ideja projekta je bila da najniže zgrade formiraju trg, trg koji u dosadašnjim projektima stambenih naselja nije bio realiziran, niti su ga drugi izvođači smatrali korisnim. Potrebno je bilo izgraditi naselje u kojem

se će događati socijalizacija, gdje će biti prostora za sastajanje i međusobna druženja. Arhitektica Hrvojka Paljan prema uzoru na njemačka naselja i druge europske gradove željela je uvrstiti trg u naselje jer je smatrala kako je potrebno izgraditi naselje koji ima prostor za socijalizaciju, te izbjeći izgradnju „*spavaonice*". Sedamdesetih godina prošlog stoljeća to je bio potpuno novi pristup izgradnje naselja i teško prihvatljiv. Prema podacima i sjećanjima arhitektice investitori nisu željeli izgrađivati trg jer su smatrali da je izgradnja preskupa i da nitko trg zapravo ne želi. Poteškoće oko financiranja trga bile su u tome što se nije znalo tko bi trebao biti investitor, međutim u završnom dogovoru između tada općine Velike Gorice i Industrogradnje donesena je odluka da se trg ipak treba izgraditi. Pred izvođače postavljen je vrlo izazovan zadatak, uzimajući u obzir tehnološke zahtjeve s kojima su se susretali i vremenski okvir izvedbe.

Unatoč poteškoćama i raznim preprekama s kojima su se susretali tijekom izgradnje naselja i trga, naselje se uspješno počelo naseljavati 1977. godine. Populacija koja je najviše počela naseljivati ovo područje bili su ljudi iz Zagreba i okolnih sela. Uspoređujući ih s cijenama stanova u Zagrebu, stanovi su se prodavali vrlo jeftino. Primarni razlog za to bila je lokacija. Više od 50 posto stanova bili su stanovi solidarnosti i stanovi koje su tvrtke namijenile svojima zaposlenicima.

Slika 2. Naselje Galženica III

Izvor: Paljan, H. (2004.) „*Ljetopis Grada Velike Gorice*"

5. JAVNI PROSTORI OTVORENOG I ZATVORENOG TIPA

Javni prostori su bitna odrednica grada jer su to društveni prostori na kojima se odvijaju različiti procesi društvenog života. U arhitektonsko – urbanističkoj terminologiji javni prostori se uzimaju „*kao povijesno-arhetipska konstanta, odnosno kao agora, forum, ili kao trg, centar nečega*“ (Sviršić, 2002:118, prema Kritovac, 1999:36). Trgovi su jedna od glavnih odrednica nekog grada ili naselja jer predstavljaju centar svih društvenih događanja. Kroz povijest svaki grad je imao trg u blizini kojeg su se nalazile najvažnije društvene institucije (crkva, škola, trgovina). Pojam trga dolazi od starogrčke riječi agora što predstavlja skupštinu, sastajalište, javno mjesto ili trg (Sviršić, 2002:118, prema Klaić, 1987:25). Trg je imao veliki značaj jer su se na njemu odvijale ekonomske razmjene, sastajali su se ljudi te je bio centar javnog, ali i političkog života. U sociologiji javni prostori se promatraju kroz prizmu društvenog, odnosno kroz socijalnu dimenziju javnog života koja je u suprotnosti od privatnog i pojedinačnog vlasništva. U literaturi javni prostor se definira kao prostor koji pripada svima, dostupan je svima jednako i smatramo ga javnim, odnosno zajedničkim dobrom. Čaldarović (1996) definira javne prostore kao „*fizički prostor u kojima se reflektiraju kultura, običaji, osobne impresije, javne vrijednosti i svakodnevne prakse jednog društva u trenutnoj konjunkturi vremena*”. Otvoreni prostori u višestambenoj izgradnji su neposredan prostor u kojem borave stanovnici tog stambenog naselja u vanjskom prostoru. Temeljem nekih istraživanja utvrđeno je kako su baš otvoreni prostori često predmet nezadovoljstva i kritike samih stanovnika, ali i stručnjaka koji sudjeluju u njihovoj izgradnji (Perković et. al., 2007:1103).

Uz javne prostore potrebno je spomenuti i određene suvremene procese koji na njih utječu i određuju ih. To su procesi gentrifikacije, urbane obnove, urbanog uljepšavanja i drugi. Ovi procesi usko su povezani uz politiku koja donosi odlučujuća rješenja o urbanom prostoru. Proces i pojam gentrifikacije tumači se kao „*proces prostorne i socijalne diferencijacije*“. Ovdje se radi o procesima koji se odnose na određene akcije uređivanja i rekonstrukcije grada što rezultira naseljavanjem „*imućnije klase*“ koja zbog svog statusa želi poboljšati neposrednu sredinu u kojoj živi (Svrčić, 2002:122).

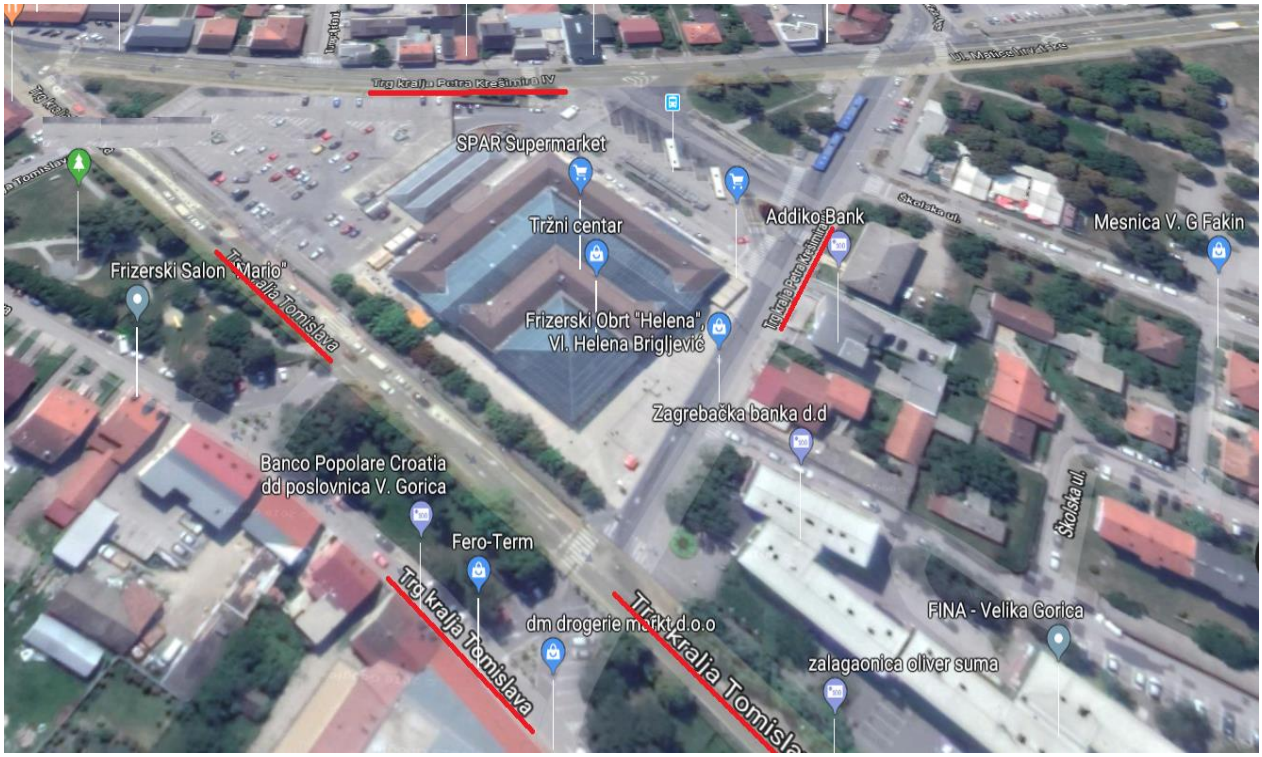
Iako se u literaturi najčešće raspravlja o otvorenim javnim prostorima, u ovom istraživanju ravnopravno se uvodi diskusija i o zatvorenim javnim prostorima kao nukleusima društvenog života. Cilj ovog rada je prikazati kako javni prostori otvorenog i zatvorenog tipa utječu na

kreiranje lokalne zajednice naselja Galežnice III. Kada govorimo o javnim prostorima otvorenog tipa, mislimo na trg koji je jedan od najčešćih primjera javnih prostora i središte svakog grada, a u ovome istraživanju to je Trg Stjepana Radića. Trgovi su mjesta na kojima se građani okupljaju te za koja ih vežu posebna sjećanja i uspomene. Mnogi autori ističu kako otvoreni javni prostori određuju kvalitetu života u gradu i djeluju kao fizički okvir u kojem se odvijaju aktivnosti koje imaju značajnu ulogu u definiranju kulture pojedinog društva (Mikšić, et al. 2013:211). Uređenost takvih prostora može puno reći o standardu života stanovnika i razvoju lokalne zajednice. Javni prostori zatvorenog tipa su prostori poput kulturnih domova, institucija, kulturnih ustanova i slično, a u ovome istraživanju fokus je na Domu kulture. U daljnjem radu iznijet ću nastanak i razvoj javnih prostora i njihov utjecaj na kreiranje lokalne zajednice na primjeru naselja Galženica III u Velikoj Gorici.

5.1. Značenje javnog prostora otvorenog tipa na primjeru Trga Stjepana Radića

Trg Veljka Vlahovića, današnjim imenom Trg Stjepana Radića u naselju Galženica III prvi je izgrađeni trg u Velikoj Gorici. To je jedini trg koji je zadržao pravi oblik trga na tim područjima. Uz Trg Stjepana Radića postoji još nekoliko trgova, ali jedino prostor ovog trga se koristio za veća javna okupljanja zbog svog oblika i izgleda. U razgovoru sa ispitanicima saznajem kako Trg Stjepana Radića doživljavaju kao trg jer na njemu postoji prostor za socijalizaciju na kojem se može okupiti veći broj ljudi, ima urbani mobilijar – klupe koje omogućuju da se stanovnici na tom mjestu zadrže. Ovo je velika razlika u odnosu na druge trgove u Velikoj Gorici (Trg kralja Petra Krešimira IV, Trg kralja Tomislava...) koji nemaju takav oblik prostora, već se protežu niz prometnice, te svojim oblikom ne potiču stanovnike da se na njima zadrže. Trg Stjepana Radića planirani je trg s namjerom da se ljudi na njemu okupljanju, dok to nije slučaj za ostale trgove u Velikoj Gorici.

Slika 3. Prikaz mape Trg kralja Tomislava i Trg kralja Petra Krešimira IV.

Izvor: Google karte: https://goo.gl/maps/jZYwnDwoTnT5vz2o9

Izgradnja trga u Galženici III započela je 1982. godine kada je došla politička naredba da trg mora biti izgrađen do 25.05. te iste godine kako bi tim putem prošla Titova štafeta. S obzirom na kratak vremenski rok, od nepuna tri mjeseca, radilo se dan i noć kako bi projekt trga mogao biti uspješno dovršen. To je najviše utjecalo na izbor materijala koji se trebao koristiti u izgradnji. U tim okolnostima izvođači radova morali su odabrati najpovoljniji i najdostupniji materijal. Zbog nedostupnosti crvenih klinker pločica predviđenih u projektu, odlučena je izgradnja sa žutim keramičkim pločicama kojih je tada bilo dovoljno na tržištu. Prema idejnom rješenju ploha trga podijeljena je na dva dijela, sjeverni i južni dio. Sjeverni, zeleni dio na kojem se posadilo nisko raslinje, protezao se uz današnju Ulicu Matice hrvatske, dok je južni dio popločen pločicama u rasteru i fontanom na sredini trga (Paljan, 2004:21). Ukupna površina trga zauzimala je oko 5.100 m^2 koja se formirala između niskih zgrada. Nakon tri mjeseca danonoćnog rada, trg je izgrađen. Na zelenim površinama uglavnom je bilo zasađeno zimzeleno raslinje s kojim se pokušao poboljšati estetski ugođaj i kvaliteta. Titova štafeta 25.05.1982. godine uspješno je odrađena na novom izgrađenom trgu.

Slika 4. Trg Veljka Vlahovića 1980-tih godina

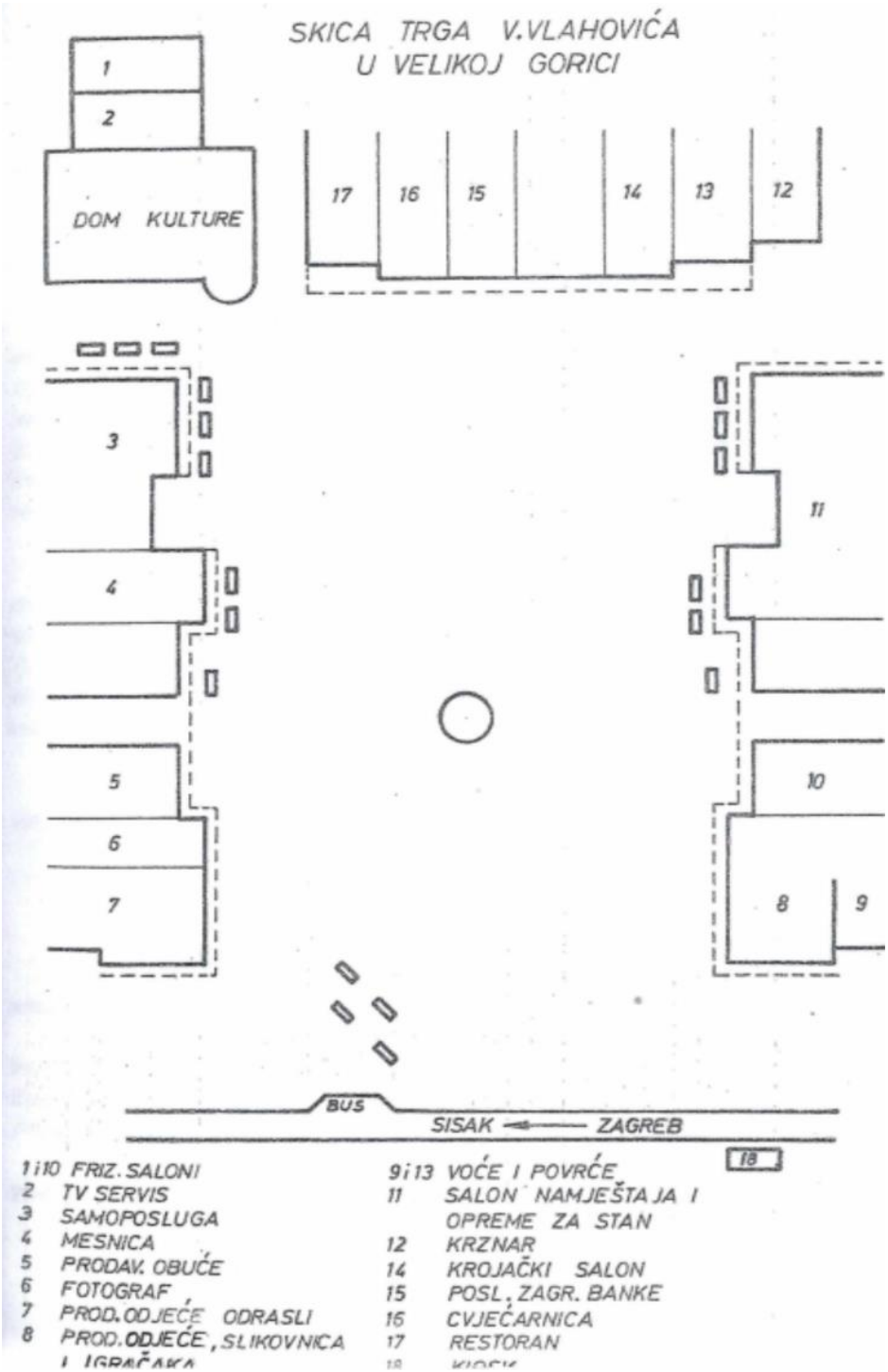
Izvor: Paljan, H. (2004.) „*Ljetopis Grada Velike Gorice*“

Trg po izgradnji dobiva naziv Trg Veljka Vlahovića. Za vrijeme Titove štafete, trg po prvi puta opravdava svoju postojanost i služi kao mjesto okupljanja i socijalizacije stanovnika Velike Gorice. Postaje sastavni dio svakodnevice stanovnika, postaje mjesto susreta i održavanja javnih događanja. Prema navodima arhitektice nedugo nakon prvog velikog javnog događaja, Titove štafete, žute keramičke pločice počele su otpadati i bila je potrebna dodatna rekonstrukcije trga. Novim radovima žute pločice zamijenjene su sivim betonskim pločama za koje su mnogi smatrali kako narušavaju estetsku kvalitetu i ugođaj. Unatoč tomu, ljudi su i dalje koristili prostor trga za razna javna okupljanja i susrete. Iz ovog primjera možemo zaključiti kako potreba za javnim prostorima postoji i da će se oni iskorištavati bez obzira na estetiku tog prostora.

Trg je okružen stambenim zgradama s tri strane, a u prizemlju zgrada smjestilo se tada 17 raznovrsnih poslovnih prostora: salon namještaja i opreme za stan, dva frizerska salona, TV servis, samoposluga, mesnica, prodavaonica obuće, fotograf, prodavaonica odjeće za odrasle, restoran, cvjećarnica, poslovnica Zagrebačke banke, krojački salon, krznarska radionica, dvije trgovine za voće i povrće, prodavaonica odjeće, slikovnica i igračaka za djecu. Pokraj cvjetnih i zelenih površina uz rub trga nalazilo se desetak klupica koje su građani mogli koristiti (Ivanović, 1984).

Do trga je bilo lako doći autobusom jer se autobusna stanica nalazila sa četvrte strane trga uz ulicu, današnju Ulicu Matice hrvatske. Zbog velike asfaltirane površine na sredini ovaj javni prostor bio je prikladan za održavanje otvorenih nastupa i kulturnih priredbi.

Slika 5. Skica realnog stanja Trga Veljka Vlahovića u Velikoj Gorici 1980. godine

Izvor: Ivanović, M. (1984.) „*Funkcija i zadaci područne knjižnice u novoizgrađenom dijelu Velike Gorice*“

Sljedećih nekoliko godina na trgu su se održavale razne priredbe, proslave za Novu Godinu, koncerti, međunarodna okupljanja i druženja. Jedan od važnijih događaja koja su obilježila kulturu i okupljala lokalnu zajednicu Velike Gorice su „*Goričke večeri*" koje su se održavale na Trgu Veljka Vlahovića, današnjem Trgu Stjepan Radić. Manifestacija „*Goričke večeri*" utemeljena je 1976. godine u organizaciji Turističkog saveza općine Velike Gorice, a kasnije u organizaciji Narodnog sveučilišta „*Juraj Kokot*". U brojnim kulturnim programima dovedena su poznata imena hrvatske kulture i estrade. Najveći procvat „*Goričkih večeri*" stanovnici pamte osamdesetih godina – upravo na tada izgrađenom novom trgu (Bukovec, 2010:22). Kasnije su se „*Goričke večeri*" održavale na raznim drugim lokacijama po Velikoj Gorici i u prostorijama Pučkog otvorenog Učilišta.

Slika 6. „*Goričke večeri*" na Trg Veljka Vlahovića 1980. godine

Izvor: Bukovec, D. (2010.) „*Ljetopis Grada Velike Gorice*"

"*Goričke večeri*" održavale su se i za vrijeme Domovinskog rata, kao i humanitarni koncerti Radija Velika Gorica čiji je prihod bio namijenjen djeci poginulih branitelja. Važno je istaknuti i međunarodni festival kazališta lutaka, PIF (*Pupteatra internacia festivalo*) koji je okupljao brojne stanovnike Velike Gorice, ali i šire. Ovaj festival je utemeljen 1967. godine u Zagrebu, a u Velikoj Gorici počinje s izvedbom od 1981. do 1985. godine pod vodstvom Zlate Cundeković koja je zaslužna za njegovu organizaciju i provedbu uz Međunarodni centar za usluge i kulturu i Narodno sveučilište „*Juraj Kokot*". Na ovom festivalu priliku su imali nastupati lutkari iz Belgije, Italije, Islanda, Japana, Kanade, Poljske, Norveške, Finske i mnogih drugi europskih zemalja (Bukovec, 2010:21).

Slika 7. Međunarodni festival kazališta lutaka (PIF) održan na Trgu Veljka Vlahovića 1980-tih godina

Izvor: Bukovec, D. (2010.) *„Ljetopis Grada Velike Gorice“*

Osim PIF-a, održavao se međunarodni festival foklora, natjecanje mladih vokalnih sustava NAVIS, općinske, gradske i županijske smotre foklora, organizirala se književna nagrada „*Albatros*“, izložba finalista Nagrade „*Radoslav Putar*“ i Velikogorički brass festival (Bukovec, D. 2010:13).

Slika 8. Međunarodni festival foklora

Izvor: Paljan, H. (2004.) *„Ljetopis Grada Velike Gorice“*

Politika nije imala veliki utjecaj na programe i sadržaje koji se održavali u Domu kulture, ali se njezina prisutnost osjetila prilikom pojedinih intervencija na javnim mjestima. Jedan od primjera je i uklanjanje skulpture „*Stablo*“ kipara Ratka Petrića za vrijeme Domovinskog rata. Skulptura „*Stablo*“ postavljena je krajem lipnja 1982. godine na Trgu Veljka Vlahovića putem raspisanog „*plot-natječaja*“ za uređenje glavnog trga u Velikoj Gorici. U to vrijeme mnogi autori zalagali su se za javne natječaje za umjetničke intervencije na pojedinim lokacijama, jer se smatralo kako su javni prostori „*prije svega zajedničko dobro svih građana, pa bi o njihovu oblikovanju prije svega morala odlučivati istinska estetska i umjetnička vrijednost, a ne tek spremnost neke Mjesne zajednice, ili Osnovne organizacije udruženog rada, da izgradi ili postavi u određeni prostor neko likovno djelo*.„ (Butković, 2008:27 prema Pasinović, A. 1981). Tada se po prvi put promijenila praksa postavljanja djela izravnom narudžbom i povećala se transparentnost postupaka postavljanja umjetničkih djela u javne prostore. Spremnost ove ideje testirala se upravo na raspisanom natječaju za uređenje Trga Veljka Vlahovića. Skulptura „*Stablo*“ izrađena od bronce sastojala se od šest golih grana, što se po mišljenju mnogih nije uklapalo u prostor. Neki stanovnici Galženice smatraju kako je skulptura uklonjena jer je šest grana simboliziralo šest socijalističkih republika unutar bivše Jugoslavije, što se nije prihvaćalo za vrijeme Domovinskog rata. Skulpturu je preko noći brutalno uklonio svećenik iz Lomnice tako da je istrgao spomenik uz pomoć krana (Butković, 2008:27).

Ubrzo nakon uklanjanja skulpture trg mijenja naziv iz Trg Veljka Vlahovića u Trg Stjepana Radića kada se i postavlja nova skulptura, bista Stjepana Radića. U razgovoru sa starijim građanima koji su živjeli u Galženici kada se to dogodilo, nitko nije odobrio ovakav način postupanja prema skulpturi, te smatraju kako se ovaj slučaj mogao riješiti na drugačiji način. Međutim, izražavaju veliko zadovoljstvo što je na trgu postavljena upravo skulptura Stjepana Radića. Kasnije je skulptura „*Stablo*“ obnovljena i od 1995. godine se nalazi na Mladosti u Gradu Zagrebu (Brbota, 2012). Prema iskazu sudionika prije svoje smrti umjetnik Ratko Petrić pokrenuo je tužbu protiv svećenika iz Lomnice koja je presuđena u njegovu korist, te je sud pravno osudio brutalan način micanja skulpture s tadašnjeg Trga Veljka Vlahovića.

Slika 9. Skulptura „Stablo“ i bista Stjepana Radića

Izvor: Stablo: http://www.zagrebacki.info/2012/04/stablo.html, Stjepan Radić: fotografija Katarina Zlopaša, ožujak 2019.

U razgovoru s prolaznicima na Trgu Stjepana Radića, većina njih je odgovorila kako spomenike na trgu ne primjećuje, te da im se osobno ne uklapaju u trenutni prostor. Isto tako samo jedan stariji ispitanik je znao ispričati što se dogodilo sa skulpturom Ratka Petrića. Zaključila sam da većina mladih ljudi nije upoznata što se dogodilo sa skulpturama za vrijeme rata i da je do promjena uopće došlo.

Nakon 20 godina uspješnog korištenja trga, oštećenja na trgu su se povećavala, te je postojala potreba za intervencijom rekonstrukcije. Odlukom Poglavarstva Grada Velike Gorice krajem 2001. godine kreće renovacija. Željele su se zadržati opće prihvaćene karakteristike koje su obilježavale i identificirale postojeći trg, a to su podjela na zelenu (sjevernu) i popločenu (južnu) zonu,

dijagonalne trake postavljene pločicama u rasteru i najprepoznatljivija karakteristika, fontana na sredini trga. U rekonstrukciji trga, prednost uvijek ima autor, u ovom slučaju arhitektica Hrvojka Paljan, koja je željela ostaviti prvobitan koncept trga. Trg je tada u potpunosti opločen betonskim pločama i kockama, također promijenjeno je i zelenilo na sredini trga. Umjesto niskog raslinja zasađeno je drveće kako bi dalo prividnu „*fasadu*" trga, prema posebnoj kompoziciji „*trokut*". Fontana je obnovljena, zamijenjene su klupe i kante za smeće, te postavljena nova rasvjetna tijela (Paljan, 2004:24). Godine 2003., 17. studenog, otvoren je obnovljeni Trg Stjepana Radića.

Slika 10. Izgled Trga Stjepan Radić 2018. godine

Fotografija: Katarina Zlopaša, listopad 2018.

Trg Stjepana Radića za stanovnike Galženice predstavlja mjesto za sastanke i druženja, a neki ga koriste kao prolazak do odredišta, najčešće autobusne stanice koja je smještena uz Ulicu Matice Hrvatske uz rub trga. Na trgu se danas nalaze četiri kafića – u kojima se ljudi sastaju tijekom dana, dvije pekare, trgovine, banka, foto i print studio, mesnica i cvjećarnica. Usporedno s razdobljem prije rata (usp. sliku 5), danas ima više kafića, a manje maloprodajnih trgovina. Razlog tome je

sigurno što su se pokraj naselja Galženica otvorile velike trgovine i „*shopping centri*“ kojih prije nije bilo. Kafići privlače ljude velikim terasama koje se šire na javnim površinama trga sve više u proteklih nekoliko godina. U popodnevnim satima, nakon radnog vremena trg je pun ljudi koji se druže, a djeca igraju i voze bicikle na popločenim dijelovima trga. Zelena površina oko trga koristi se i za šetanje kućnih ljubimaca.

Rezultati istraživanja koja su se provela u Hrvatskoj, a kojima su se ispitivali stavovi stanovnika o središnjim trgovima, pokazuju kako najčešće nedostaje društveno – kulturnih sadržaja te adekvatnog urbanog invertara koji bi omogućio ugodan boravak na trgovima. Istraživanjima se zaključilo kako uređenje trgova nije samo cilj zadovoljenje estetskih kriterija već i ostvarivanje programske cjelovitosti kroz ambijentalnu ugođenost raznolikim potrebama stanovnika koji trgove koriste (Mikšić Domislić et. al. 2013:209). U devet mjeseci što sam provodila metodu opažanja na trgu primjetila sam kako se trg uređuje s obzirom na blagdane i događaje koji su kulturno obilježeni u zajednici. Za vrijeme jeseni trg je bio ukrašen bundevama i motivima jeseni, zatim u božićno vrijeme su ga uredili božićnim motivima, isto kao i za vrijeme Uskrsa – uskršnjim motivima. Ovim primjerom mogu zaključiti kako estetika igra veliku ulogu u uređenju trga, ali i u zadovoljavanju kulturnih obilježja jedne lokane zajednice. Otvoreni javni prostori tada djeluju kao fizički okvir koji omogućuje da se određene aktivnosti odvijaju na trgu, a isto tako imaju značajnu ulogu u definiranju kulture i identiteta te lokalne zajednice. Ovakvo uređivanje trgova može se zamijetiti u svim hrvatskim gradovima, a obuhvaća samo središte i centar grada. Ostali dijelovi najčešće nisu ukrašeni što obilježava kontrast između centra i periferije (Mikšić Domislić et. al. 2013:209).

Jedan od procesa koji prati obnovu i uljepšavanje trgova je već spomenuti proces gentrifikacije koji je većinom potaknut privatnim investicijama. Najčešće je to privatizacija javnog prostora u oblicima kao što su zauzimanje prostora terasama kafića, trgovačkim i ugostiteljskim štandovima, oglašavanje reklama, za vrijeme izbora oglašavanje političkih kampanja (Mikšić Domislić et. al., 2013:209 prema Pegan, 2007; Kritovac, 2006). Ono što se može primjetiti na Trgu Stjepana Radića je povećanje terasa privatnih gradskih kafića na površinama trga iz godine u godinu što rezultira nedovoljno jasnom percepcijom gdje su granice javnog prostora. Većina korisnika Trga Stjepana Radića ne smatra ovaj proces negativnim jer još uvijek ima dovoljno prostora za hodanje, prolazak i dječju igru. Javni prostor trga koristi se i za potpisivanje peticija jer je trg oduvijek bio prostor gdje se kretao najveći broj stanovnika.

Slika 11. Potpisivanje peticije u okviru referenduma „*67 je previše*“

Slika 12. Prikaz terase kafića i igra djece na trgu

Slika 13. Bicikliranje na Trgu Stjepana Radića

Fotografija: Katarina Zlopaša, svibanj 2019.

Osim terasa kafića, trg je okružen klupicama koje prolaznici i stanovnici rado koriste, čak i za prodaju svojih vlastitih proizvoda – cvijeće i povrće. Kroz razgovore sa stanovnicima saznajem kako se prije na trgu nalazila tržnica na kojoj su ljudi imali priliku prodavati svoje proizvode, ali radi gradske politike tržnica je prebačena na drugo mjesto. Na Trgu Stjepana Radića zadržale su se neformalne prakse prodaje koja može asocirati na negdašnju tradiciju trga.

Slika 14. Dvije gospođe prodaju svoje proizvode na Trgu Stjepana Radića

Fotografija: Katarina Zlopaša, listopad 2018.

Da trg predstavlja inspiraciju za brojna umjetnička djela i izložbe možemo vidjeti u velikom interesu mladih umjetnika u sklopu aktivnosti Galerije Galženica. Kroz suvremene izložbe pokušalo se progovoriti, ali i osvijestiti ljude o javnim prostorima i njihovom značaju. Nekoliko godina nakon obnove trga, kustosice Ana Kovačić i Mihaela Richnter u sklopu Galerije Galženica organizirale su natječaj za izradu idejnih rješenja za Trg Stjepana Radića. Cilj projekta je bio redefiniranje socijalne i ekonomske funkcije trga, te osvješćivanje ljudi da je javni prostor potrebno izgraditi društveno, kulturno i politički, a ne samo fizički. Sudionici ovog natječaja predlagali su idejna rješenja u kojima su uključivali održivi dizajn, korištenje recikliranih i ekoloških materijala. Odabrani projekti predstavljeni su na izložbi „*Slike trga u Galeriji Galženica*“ (*Natječaj za izradu idejnog rješenja...*, 2012). Ovo nije bila jedina intervencija usmjerena osvješćivanju javnih prostora. Bilo ih je još nekoliko u sklopu Galerije Galženica, ali zasigurno jedna od najzanimljivijih je „*Yarn bombing*“, način umjetničkog izražavanja koji daje prostorima drugo značenje obilježavajući ga prepletenom tkaninom. Namjera ovakvog načina izražavanja je da se osvijesti kako javni prostor nije privatan, već javan i da služi svima. Na Trgu Stjepana Radića mogli su se pronaći tragovi ovog umjetničkog izražavanja po klupama poredanim uz rubove trga.

Slika 15. „Yarn bombing“ na Trgu Stjepana Radića

Izvor: Ivanović, M. (2012.) „Knjižnični izlog važno mjesto knjižničnoga djelovanja“

Ovo su samo neki od primjera gdje se može vidjeti na koji način ljudi sudjeluju i pridaju važnost javnim prostorima i njihovom osvješćivanju. Galerija Galženica u svojim izložbama i radovima naglašava trg kao važno mjesto socijalizacije stanovnika, te samim time seli dio svojih programa na otvorene javne prostore i koristi ih kako bi razvijali kulturu i umjetnost.

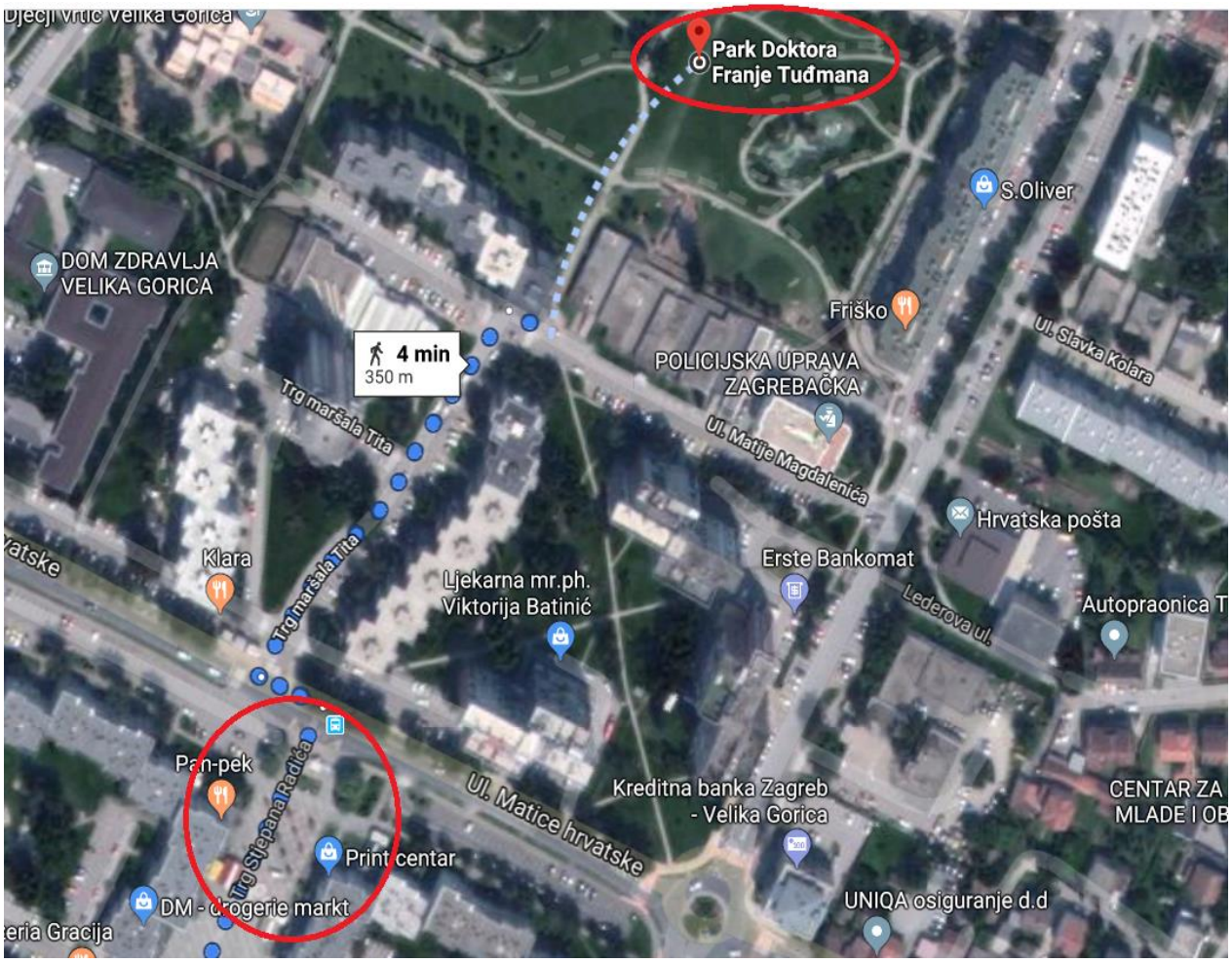
Slika 16. Scena nepostojućeg događanja, red u Galeriji Galženica, autorica Ana Zubak (2006)

Izvor: https://slobodneveze.wordpress.com/2013/11/14/grad-na-drugi-pogled/

Danas se na trgu više ne održavaju velika okupljanja, niti proslave Novih Godina. Zadnja je održana prije dvije godine, nakon čega se proslava preselila u obližnji Park Doktora Franje Tuđmana, kao i sva veća okupljanja poput fašnika i međunarodnog festivala folklora. Većina stanovnika smatra kako je to politička odluka na koju oni ne mogu utjecati, dok se političke vlasti pravdaju izgovorom da je to odluka građana koji ne žele buku ispod svojih stanova za vrijeme održavanja javnih okupljanja. Uzimajući u obzir da se radi o trgu, niti u jednom gradu nije zagarantirana tišina i mir jer trg i treba biti prostor na kojem će se ljudi okupljati i socijalizirati.

Slika 17. Udaljenost Trga Stjepana Radića i Parka doktora Franje Tuđmana

Izvor: Google karte: https://goo.gl/maps/c3YdeFVgeynqD5ww7

5.2. Značenje javnog prostora zatvorenog tipa na primjeru Doma kulture

Naselje Galženica III počelo se naseljavati 1977. godine, a prije izgradnje trga 1982. godine, otvorio se Dom kulture, 26. studenog 1980. godine. Tada je, u to vrijeme do 1976. godine, postojalo 11 kulturnih centara koji su djelovali na području Grada Zagreba. Od javnih prostora zatvorenog tipa bitno je istaknuti Pučko otvoreno učilište Velika Gorica koje je jedno od najvažnijih obrazovnih institucija u Velikoj Gorici. Danas u Pučkom otvorenom učilištu Velika Gorica djeluje nekoliko obrazovnih centara: Osnovna muzička škola, Centar za informiranje (Veliko gorički list i Radio Velika Gorica), Centar za obrazovanje (autoškola, obrazovanje za samoupravljanje, tečajevi stranih jezika za djecu i odrasle, osnovno obrazovanje odraslih, razni tečajevi) i Centar za kulturu (Ivanović, 2016:4). Pučko otvoreno učilište utemeljeno je 1960. godine odlukom Narodnog odbora općine Velika Gorica, a u pedeset godina ime je promijenjeno pet puta: iz *Narodno sveučilište općine Velika Gorica* u *Narodno sveučilište Velika Gorica*, potom iz *Narodno sveučilište „Juraj Kokot„ Velika Gorica* u *Narodno sveučilište Velika Gorica*, a od 11. studenog 1999. nosi naziv *Pučko otvoreno učilište Velika Gorica*. Godine 1980. u Velikoj Gorici po prvi puta se otvara suvremeni kompleks *Dom kulture Galženica* s izložbeno-galerijskim prostorom „*Galerija Galženica*", knjižnicom, čitaonicom i uređenom komornom dvoranom (Bukovec, 2010:13).

Zgrada Doma kulture nalazi se upravo na današnjem Trgu Stjepan Radić, a u nekoliko desetljeća djelatnici ovog Doma bit će zaslužni za razvoj kulture i kvalitetnije obrazovanje stanovnika Velike Gorice. Dom se nalazi u prizemlju stambenih zgrada kako se prostorno ne bi odvajao od stanovnika koji tamo žive. Za vrijeme otvaranja Doma kulture radi još ne popločenog trga bilo je blato, a pomoću betonskih ploča privremeno se ulazilo u javni prostor. Prema nacrtima arhitektice Hrvojke Paljan, galerijski prostor u domu se trebao nalaziti u prizemlju, a knjižnica iznad. Politika je tada imala važnu ulogu u donošenju odluka oko ovog prostora jer je u nekim od planova prostor galerije trebao biti prenamijenjen za ugostiteljske djelatnosti. Unatoč tome, djelatnici Doma su se uspjeli izboriti da knjižnica bude u prizemlju zbog pristupačnosti prostora osobama s invaliditetom. Na prvom katu nalazi se dvorana za koncerte, manje kazališne predstave, filmske projekcije i tribine, dok se na drugom katu nalaze uredi, prostorije za sastanke, te izložbeni prostor Galerije Galženica. U pregovorima s dužnosnicima posebno se istaknula Zlata Cundeković koja je uz Radovana Vukovića bila zaslužna za program i sadržaje Doma.

Dom kulture Galženica dobio je svoj program i prostor, odvojeno od Pučkog otvorenog učilišta, u to vrijeme Narodnog sveučilišta „*Juraj Kokot*“. Prvu izložbu otvorio je profesor Ivica Šiško, nakon kojeg su se redale izuzetno kvalitetne i vrijedne izložbe. Bogati programi u Domu kulture utjecali su da se grad kulturno i umjetnički razvija. Sadržaj koji se održavao bio je dostupan svim ljudima jer se željelo da kultura bude prisutna i u Velikoj Gorici, a ne samo u Zagrebu. Ono što se postiglo je da su ljudi iz Zagreba dolazili u Veliku Goricu jer je program koji se nudio bio izuzetno kvalitetan i vrijedan posjeta. Dom kulture nije bio samo važan posjetiteljima, veliku važnost pridavali su mu umjetnici koji su imali priliku izlagati svoje radove i provoditi samostalne izložbe. Svojim radom Dom kulture, naselje Galženicu pretvorio je u naselje u kojem su ljudi imali prostor za socijalizaciju, edukaciju i međusobna druženja. Uspjelo se izbjeći da ovo naselje postane samo „*spavaonica*“. Razgovarajući sa stanovnicima grada Velike Gorice, svi su naglasili kako se „*zlatno doba*“ Doma kulture pamti u 1980-tim godinama, sve do rata kada dolazi do političkih i drugih društvenih promjena. U „*Ljetopisima Grada Velike Gorice*“ možemo pronaći informacije kako su se pokretali brojni natječaji za mlade pjesnike, umjetnike i književnike. Ljudi su sudjelovali u programima i svojom posjetom doprinosili daljnjem razvoju kulture. Programi koji su se nudili bili su dostupni svima, ne samo intelektualcima ili umjetnicima. Svatko je mogao pronaći nešto što ga zanima, a cilj je svih programa bio obrazovati građanstvo o kulturi i umjetnosti.

Ono što je posebno bitno istaknuti kod Doma kulture je njegova lokacija koja je ključna da se prostor uklopi u svakodnevicu ljudi koji su živjeli u naselju Galženica. Na samom trgu, Dom djeluje kao neodvojivi dio stambenih zgrada i ljudskih života. Razni programi, poput već spomenutog PIF-a, organizirala su se upravo na trgu. Ovo je primjer gdje možemo vidjeti kako javni prostori otvorenog i zatvorenog tipa mogu djelovati zajedno da doprinesu socijalizaciji ljudi u lokalnoj zajednici.

Slika 18. Dom kulture

Slika 19. Dom kulture i pogled na Trg Stjepana Radića

Fotografija: Katarina Zlopaša, svibanj 2019.

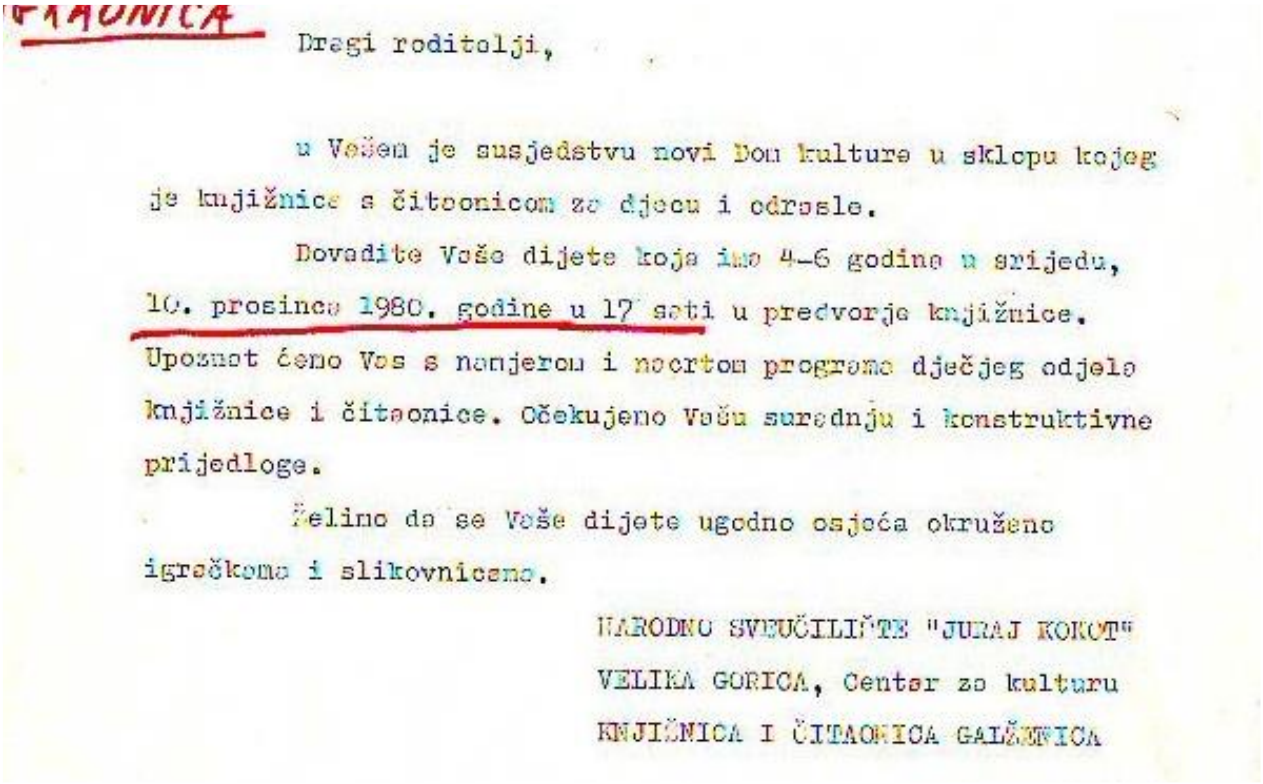
U prizemlju Doma kulture Galženica prostor je zauzela knjižnica na 185 m^2 , opremljena s knjigama, dnevnim i tjednim tiskovinama za sve uzraste. Uz novootvorenu knjižnicu u Velikoj Gorici postojala ja narodna knjižnica u sastavu Centra za kulturu Narodnog sveučilišta „*Juraj Kokot*“. Uz financijsku pomoć USIZ-a za kulturu grada Zagreba, 1980. godine grad dobiva novi

prostor koji je bio dostupan za sve uzraste, podijeljen u nekoliko tematskih zona. Ukupno je moglo stati preko 30-tak posjetitelja. Stolice i stolovi za odrasle bili su smeđe boje, za djecu i učenike zelene, a za predškolce narančasti i bijeli. Različitim bojama prostor se želio oživiti, ali i vizualno podijeliti s obzirom na uzrast. Zaslužni za organizaciju prostora i programa opreme bila je Matična služba Knjižnice Grada Zagreba uzimajući u obzir zahtjeve knjižničarske teorije i prakse (Ivanović, 2010:83).

Organizacijom i projektno-građevinskom realizacijom postignuta je najveća funkcionalnost malog prostora za kojeg se procjenjivalo da može smjestiti do 18.000 svezaka. U knjižnici se u prvih deset godina rada prikupilo oko 17.000 svezaka knjiga i slikovnica, što je nakon 35 godina djelovanja knjižnice naraslo na 47.315 svezaka. U samo prvoj godini djelovanja knjižnica je imala 1965 članova: 937 djece (zaključno sa sedmim razredom) i 1028 odraslih. Prosječno se godišnje upisalo oko 2.300 članova svih uzrasta (Ivanović, 2016).

Cilj knjižnice je bio približiti knjige te educirati djecu i sugrađane kroz različite ponuđene programe. U to vrijeme su u knjižnici radila 3 djelatnika: Ankica Pavić, Marija Ivanović i Željko Vučak. Djelatnica Marija Ivanović, profesorica jugoslavenskih jezika i književnosti i komparativne književnosti, u knjižnici je provela 35 godina, a dugogodišnji rad knjižnice je sažela u nekoliko svojih radova. Jedan od najvrjednijih je i knjiga „*Knjižnica Galženica – 35 godina djelovanja u zajednici*“ koja daje detaljan povijesni tijek rada i djelovanje knjižnice u Domu kulture. Rad „*Funkcija i zadaci područne knjižnice u novoizgrađenom dijelu Velike Gorice*“ koji je napisala 1984. godine daje zanimljive podatke o prostoru, posudbi, izložbama i svrhi bibliotečne djelatnosti. Mnogi članci o knjižnici Galženica mogu se pronaći u „*Ljetopisima Grada Velike Gorice*“ u kojim su se opisivali i najavljivali različiti programi. Zahvaljujući njezinim radovima, ali i radovima drugih djelatnika Doma kulture moguće je pronaći zanimljive izvore podataka o radu knjižnice. Knjižnica je mjesec dana nakon otvorenja Doma poslala letke na sva ulazna vrata stanovnika u susjedstvu kako bi ih pozvala da se učlane u knjižnicu i sudjeluju u pripremljenim programima. Tada je to bio jedan od uspješnih poteza pozivanja građana da zajedno sudjeluju i predlažu programe u sklopu svoje zajednice i naselja Galženica.

Slika 20. Prvi promidžbeni letak Knjižnice Galženica

Dragi roditelji,

U Vašem je susjedstvu novi Dom kulture u sklopu kojeg je knjižnica s čitaonicom za djecu i odrasle.

Dovedite Vaše dijete koje ima 4-6 godina u srijedu, 10. prosinca 1980. godine u 17 sati u predvorje knjižnice. Upoznat ćemo Vas s namjerom i nacrtom programa dječjeg odjela knjižnice i čitaonice. Očekujemo Vašu suradnju i konstruktivne prijedloge.

Želimo da se Vaše dijete ugodno osjeća okruženo igračkama i slikovnicama.

NARODNO SVEUČILIŠTE "JURAJ KOKOT"
VELIKA GORICA, Centar za kulturu
KNJIŽNICA I ČITAONICA GALŽENICA

Izvor: Ivanović M. (2015.) Gradska knjižnica Velika Gorica, Knjižnica „Galženica"

Kako navodi Marija Ivanović (2016) ovaj letak je dokaz da se tradicionalna uloga knjižnice i njezin društveni položaj u zajednici počeo mijenjati. Osim što opskrbljuje sugrađane s knjigama, novinama i časopisima postaje suvremeno mjesto društvenog života zajednice. Program i aktivnosti u knjižnici oglašavali su se u izlogu, a sama promocija u prva tri mjeseca rezultirala je preko 1000 članova.

Komunikacija knjižnice sa sugrađanima i slučajnim prolaznicima odvijala se u izlogu knjižnice koji je odigrao veliku ulogu u predstavljanju rada i programa knjižnice. Prolaznici na Trgu Stjepana Radića putem izloženih poruka imali su uvid što se pripremalo i što se priprema u knjižnici. Organizirane su različite izložbe poput najboljih likovnih radova, tematskih izložbi s nagradnim igrama, te drugi projekti odrađeni od strane učenika i djece iz vrtića. Cilj izloga bio je da obavijesti i pouči građane, da proširi znanje, potakne djelovanje i uljepša naselje u kojem žive (Ivanović, 2016). Putem izloga djelatnici knjižnice imali su priliku obratiti se većem broju ljudi, prolaznicima, sugrađanima i skupinama kojima je izlog bio jedini izvor informacija o događanjima, te drugim

raznolikim skupinama korisnika. Izlog nije imao funkciju samo da trg čini ljepšim i kulturnijim već da se na poseban način besplatno promovira edukacija, kultura i znanje. Marija Ivanović zaključuje kako je knjižnični izlog na nekom trgu idealno mjesto knjižničnog djelovanja.

Slika 21. Izlog 1988. godine

Slika 22. Izlog 2019. godine

Izvor: Ivanović, M. (2012.) „Knjižnični izlog –Važno mjesto knjižničnoga djelovanja“

Za oglašavanje programa i aktivnosti knjižnice nije služio samo izlog, za to su bili zaslužni Večernji list, Vjesnik, te Radio Sljeme. Od lokalnih izvora koristili su se novinski prilozi u Velikogoričkom listu, te najslušaniji radio na tim područjima – radio Velika Gorica. Godine 1984. knjižnica se predstavljala tiskanim informativnim letkom čija je svrha bila privući nove potencijale korisnike (Ivanović, 2010:84). U razgovoru sa stanovnicima saznajem kako su u to vrijeme imali i animatore za kulturu koji su bili organizirani po mjesnim zajednicama i tako informirali zaposlenike različitih tvrtki i organizacija o aktualnim događajima. Bilo ih je oko sedamdeset koji su uspješno usmenim putem oglašavali programe i sadržaje. Osim svoje osnovne djelatnosti posudbe knjiga, knjižnica je nudila dva termina igraonice za djecu u dobi od 4 godine pa sve do polaska u školu što je zasigurno olakšavalo roditeljima brigu oko djece. Većina roditelja bila je zaposlena, te su djeca nakon škole bila prepuštena sama sebi. Knjižnica je odigrala veliku ulogu u organiziranju različitih programa za djecu koja su poslije škole mogla doći u knjižnici i družiti se s vršnjacima iz naselja.

Slika 23. Igraonica 1982. godine

Slika 24. Program za djecu 2009. godine

Izvor: Ivanović, M. (2016.) Knjižnica Galženica 35 godina djelovanja u zajednici

Djeca su u knjižnici vrijeme provodila uz kreativne igre i dobro osmišljen program, a kasnije su izabrani radovi sudjelovali u izložbi koje je vodila Marija Ivanović. Program knjižnice bogatio se iz godine u godinu na inicijativu njezinih zaposlenika. Pokrenuti su brojni natječaji, organizirana razna predavanja, okrugli stolovi čija je svrha bila educiranje i informiranje stanovnika Velike Gorice, ali i šire. Od samih početaka knjižnica je ostvarila veliku suradnju s dječjim vrtićima, osnovnim i srednjim školama. Takvim posjetima i programima u knjižnici omogućeno je da djeca razvijaju drugačiju perspektivu o knjigama i knjižničnim prostorima. Neka od njih su se po prvi puta susrela s radom knjižnice i s knjigama koje nisu bile obvezna literatura u školi. U sklopu posjeta knjižnici, učenici su imali priliku razgledati ostale prostorije Doma i pogledati izložbe u Galeriji. Knjižnica nije surađivala samo sa školama iz grada, učenici iz manjih mjesta sa svojim učiteljicama bi putovali autobusom kako bi posjetili knjižnicu. Djeca i učenici u sklopu knjižnice izrađivali su radove, pripremali kazališne predstave, učili i bogatili svoje znanje.

Slika 25. Posjet Knjižnici Galženica

Izvor: Ivanović, M. (2016.) Knjižnica Galženica 35 godina djelovanja u zajednici

Devedesete godine obilježene su ratnim zbivanja što je uvelike utjecalo na rad knjižnice Galženica i razvoj programa narednih godina u Hrvatskoj. U knjižnici su se odvijali razni programi za prognanike iz svih dijelova Hrvatske koji su se zbog rata našli na području Velike Gorice. U dvorani Galženica ugostili u prognane Tovarničane, a sjećanje na Vukovar obilježeno je fotografijama u izlogu. Nekoliko puta se prostor knjižnice koristio kako bi se okupili Slakovčani, Vukovarci i Petrinjci. Organizirale su se izložbe prognaničkih novina i predstavljale knjige mnogih autora. Velikogoričani svojim djelovanjem pokazali su veliku empatiju prema prognanicima i svojim radom im pokušali olakšati živote za vrijeme rata. Programi su se posvećivali prijateljima i sugrađanima čija je sudbina bila neizvjesna u ratu. Unatoč ratu i brojim izazovima s kojima su se susretali djelatnici, kojih je tada bilo nedovoljno da bi uopće pokrili radne smjene, rad knjižnice nastavio se bez nedostataka. Uspješno su odrađeni svi stručni poslovi, koji se razvojem tehnologije počinju mijenjati početkom 2000-te godine. U trećem desetljeću djelovanja knjižnice počeo se primjenjivati računalni program za knjižnično poslovanje, ZAKI. To je program koji donosi mnoge izmjene kao što su prikaz broja članova, uvjeti članarine, rigoroznije vođenje zakasnina, rok posudbe se povećava s 20 dana na 30 dana (Ivanović, 2010:87). Uvodi se mogućnost produljenja roka posudbe putem telefona, omogućuje se korištenje računala uz naknadu. Sve te promjene su u skladu s vremenom i napretkom tehnologije u svrhu poboljšanja i digitalizacije knjižničke građe.

U ovom razdoblju knjižnica preraspoređuje unutarnji prostore kada su pokrenuti brojni radovi rekonstrukcije. Krajem 2010. godine knjižnica zauzima oko 200 m^2 što je za nekoliko metara kvadratnih više nego na početku otvaranja (Ivanović, 2010:87).

Slika 26. Knjižnica Galženica 1980-tih godina i danas

Izvor: Prvi red fotografija: „*Ljetopis Grada Velike Gorice*“ (2010.); Drugi red: fotografije Katarine Zlopaše, ožujak 2019.

Knjižnica je svake godine obilježavala svoje djelovanje u sklopu okupljanja i organizacije posebnih programa. Sljedeće godine knjižnica slavi 40 godina postojanja, a u svom vijeku može se ponositi s vrlo raznolikim programima koji su bez sumnje utjecali na zajednicu i samo naselje. Uz škole, knjižnica je jedna od najvažnijih ustanova u obrazovanju i promociji znanja svim građanima.

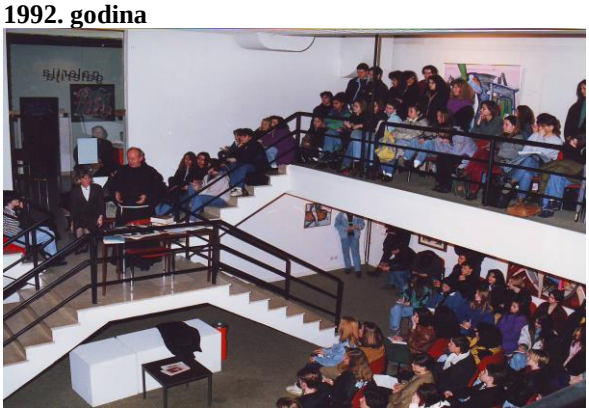
Uz knjižnicu, već spomenuta Galerija Galženica smjestila se na drugom katu Doma kulture, izložbene površine 175 m^2 na dvije etaže. Od njezinog osnutka pa do 2001. godine voditelj Galerije Galženice bio je povjesničar umjetnosti Radovan Vuković, a nakon njega Galeriju preuzima Klaudio Štefančić. U svojih skoro 40 godina djelovanja Galerija je ugostila brojne likovne

umjetnike iz svijeta moderne i suvremene likovne umjetnosti, te obilježila kulturu grada Velike Gorice na jedinstven način. Uz brojne izložbe, Galerija se može pohvaliti svojom zbirkom umjetnina koja danas sadrži 60-tak djela, od čega trideset i osam hrvatskih slikara i kipara (Vuković, 2010). Izlagati u Galeriji Galženica bila je čast i veliki korak u daljnjoj karijeri mladih umjetnika. Galerija je pomno birala autore i održavala visoki standard nekoliko godina nakon otvaranja. Prostor u kojem se nalazi Galerija izgrađen je na dvije etaže koji se jako dobro prihvatio od strane posjetitelja, ali i umjetnika koji su tamo izlagali svoje izložbe. Od njezinog osnutka za program i sadržaj Galerije bili su odgovorni Zlata Cundeković, tajnica SIZ-a za kulturu i voditelj Radovan Vuković koji su ugostili brojne umjetnike kao što su: Miroslav Šutej, Nives Kavurić Kurtović, Zlatko Keser, Ratko Petrić, Zlatko Kauzlarić Atač, Ante Jakšić i drugi (Štefančić, 2015:164). U 35 godina rada odrađeno je 240 izložbi i manifestacija na kojima se predstavilo više od 300 domaćih i inozemnih umjetnika. Kroz godine djelovanja stil izložbi se mijenjao pa su tako tijekom osamdesetih godina prevladavale izložbe mladih slikara i karikaturista, devedesetih su se godina izlagali različiti oblici ambijentalnih instalacija, dok je dolaskom novog voditelja Klaudija Štefančića rad bio usmjeren na afirmaciju umjetnosti i kulture novih medija, kao i na artikulaciju društveno-kritičke umjetnosti kroz formu strogo kuriranih međunarodnih izložbi (Štefančić, 2015:164).

U sklopu škole i knjižnice, djeca su posjećivala Galeriju i upoznavala se s umjetnošću. Neki su po prvi puta u sklopu škole imali priliku pogledati izložbe i programe koje su vrijedno pripremani u Galeriji. Kao što je već jednom spomenuto „*zlatno doba*“ Doma kulture trajalo je od osamdesetih godina pa sve do rata. U ratnom razdoblju Galerija nastavlja sa svojim radom, kao i Dom, ali posjećenost više nije u tako velikom broju. Danas Galerija Galženica nije toliko povezana sa školama kao prije, te su samim time smanjene posjete na mnogim izložbama. U razgovoru sa stanovnicima Velike Gorice saznajem kako mnogi od njih ne posjećuju Galeriju, niti ih interesira što se tamo događa. Moguće je primijetiti kako postoji veliki potencijal koji je potrebno iskoristiti kako bi se zainteresiralo građane za ponovne posjete Galeriji. Unatoč tome, nema sumnje da je Galerija u sklopu Doma kulture uz knjižnicu osigurala slobodno mjesto i javni prostor koji se iskoristio najbolje što se mogao, uz mnoge izazove s kojima su se djelatnici imali prilike susresti u ovih 40 godina postojanja.

Slika 27. Prostor galerije „Galženica“ od 1990. do danas

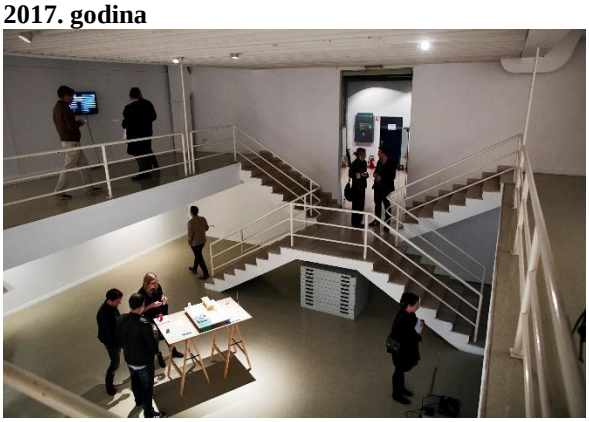
1992. godina

2006. godina

2017. godina

2019. godina

Izvor: „*Ljetopis Grada Velike Gorice*“ (2015.)

6. ZAKLJUČAK

Provedeno istraživanje na temu razvoja grada i javnih prostora, a na primjeru naselja Galženica u Velikoj Gorici, smješta se u područje urbane sociologije. Ta se grana sociologije razvijala ključno oko procesa urbanizacije, širenja i izgradnje gradova te društvenih fenomena koji su proizlazili iz naglog razvoja gradova od druge polovice 19. stoljeća do danas. U ovome istraživanju polazište je također urbanizacija Velike Gorice, današnjeg samostalnog grada, a negdašnje gradske općine u sastavu grada Zagreba. Izgradnja naselja Galženica III počinje sredinom 1970-ih godina u cilju zadovoljavanja potrebe za stanovima uslijed povećanja stanovništva. Osnovno pitanje istraživanja je bilo kako se formiraju javni otvoreni i zatvoreni prostori (središnji trg i Dom kulture), kako se definira i mijenja njihova uloga tijekom desetljeća te kako ih stanovnici percipiraju.

Polustrukturiranim intervjuima sa ispitanicima koji su imali najveći utjecaj u izgradnji, planiranju i djelovanju, te slučajnim prolaznicima na Trgu Stjepana Radića pokušalo se odgovoriti na istraživačka pitanja. S obzirom na to da je provedeno samo nekoliko manjih intervjua sa slučajnim prolaznicima, ne mogu se donijeti zaključci koji bi opisivali cijelu lokalnu zajednicu, ali zasigurno se može prikazati slika i perspektiva nekoliko njih o javnim prostorima koja koriste. Grad u kojem žive nije objektivna datost već proces, a stanovnici grada nisu samo pasivni nositelji postojećeg urbanog života, nego u simboličkom smislu, i graditelji grada jer u svakoj svakodnevici kreativno prisvajaju i prerađuju grad (Gulin, Zrnić 2009:25). Iz tog razloga ljudi konstruiraju vlastita iskustva, te bez obzira na to što su zajedno na istom mjesto nemaju jednake doživljaje o istom prostoru. Uz primarne podatke, u analizi su korišteni i sekundarni podaci (eseji, ljetopisi, novinski članci, rukopisi i sl.), te znanstveni članci.

Rezultati istraživanja pokazuju kako je planiranje trga u sklopu naselja bila velika novina 1970-tih godina s ciljem da se potakne socijalizacija lokalnog stanovništva. Dom kulture koji je smješten uz trg imao je važnu ulogu kao institucija socijalizacije u kojoj su se stanovnici okupljali i educirali. S obzirom na mjesto i prostor u kojem žive, stanovnici kreiraju vlastito viđenje i sjećanja na događaje koji su obilježili njihovu lokalnu zajednicu. Društvenost na javnim prostorima, od 70-tih godina pa sve do danas, realizirala se kroz različite aktivnosti i programe koji su pripremani od strane voditelja kulturnih centara, ne samo u zatvorenim javnim prostorima kao što su knjižnice i galerije, nego i na otvorenim prostorima. Istraživanje ukazuje da su svi programi pripremani kako bi se educiralo građane o kulturi, kako bi ih se obrazovalo, te kako bi im se omogućio prostor u

kojem se mogu susretati sa svojim sugrađanima i razmjenjivati vlastita iskustva. Procvat kulture i događanja, odnosno kako građani to nazivaju „*zlatno doba*“ Doma kulture pamti se u 80-tim godina prošlog stoljeća sve do rata. Svojim programima Dom kulture privlačio je publiku i izvan grada Velike Gorice što je bio veliki uspjeh s obzirom na to da je tada Zagreb bio centar kulturnih događanja. Ljudi su se rado vraćali posjećivati programe, a roditelji su rado prepuštali svoju djecu djelatnicima knjižnice kako bi naučila nešto novo. Lokacija Doma kulture bila je ključna za njegov rad, a i pogodna da javni prostori zatvorenog i otvorenog tipa djeluju skupa. Programi u Galeriji Galženica često su koristili javne otvorene prostore (trg) kako bi promovirali i izražavali umjetnost, a umjetnici su inspiraciju nerijetko nalazili upravo u okolnom prostoru.

Početkom Domovinskog rata dolazi do različitih promjena što rezultira smanjenim programima i aktivnostima u Domu kulture. Međutim, aktivnosti koje su se u to vrijeme događale bile su fokusirane za zajednicu i pomoć sugrađanima i izbjeglicama u ratu. Prostor Doma kulture počinje se koristiti kako bi se ljudi zbliži i međusobno si pomagali.

Politički utjecaj je imao određenu ulogu u oblikovanju i izgradnji javnih prostora. Najviše se to očitovalo na otvorenim javnim prostorima u primjerima poput ubrzanog uređenja tada glavnog Trga Veljka Vlahovića radi štafete, ali i uklanjanja skulpture „*Stablo*“ umjetnika Ratka Petrića na tom trgu, zatim mijenjanjem imena ulica, obrazovnih ustanova, parkova i trgova, premještanjem događanja s glavnog trga u Park doktora Franje Tuđmana i slično. Unatoč tome, prema tvrdnjama sudionika istraživanja, politika se nije uplitala u sadržaje programa Doma kulture, ali je bila tema raznih rasprava i okupljanja.

Navike stanovnika naselja Galženica s obzirom na korištenje javnih prostora mijenjaju se kroz vrijeme. Prema rezultatima istraživanja većina ispitanika smatra kako su ljudi bili više zainteresirani za okupljanja i programe Doma kulture prije rata nego što je to danas. Razlozi mogu biti razni, a jedan od njih je zasigurno promjena načina života i navika s obzirom na razvoj tehnologije. Ljudi danas do izvora informacija dolaze putem interneta iz svojih domova i smanjuje se potreba za odlazak u Dom kulture, odnosno na neko fizičko mjesto kulturne razmjene. Na primjeru otvorenih javnih prostora, promjena koja se može uočiti danas u odnosu na vrijeme prije 1990-ih je veći broj kafića na Trgu Stjepan Radića. Oni su trenutno jedini sadržaj koji trg nudi i gdje se ljudi sastaju, najčešće u poslijepodnevnim satima nakon posla. Stanovnici smatraju kako nedostaje dodatnih sadržaja i programa koji bi ih zainteresirali i pružili im dodatnu priliku za

socijalizaciju i razlog za dolazak na trg. Ispitani prolaznici smatraju kako ne osjećaju preveliku povezanost s prostorom u kojem žive, te se nadaju promjenama i većim ulaganjima u javni prostor, misleći ovdje prvenstveno na Trg Stjepana Radića, kako bi se osjećali ugodno i zadovoljno u naselju u kojem žive. Može se zaključiti kako su vizualno-estetske karakteristike prostora jedan od važnijih čimbenika percepcije stambenog okoliša na kojima je potrebno raditi kako bi otvoreni javni prostor postao atraktivniji za okupljanja. Taj je aspekt uređenja u domeni arhitekata i dizajnera, no sociološko istraživanje može dati podlogu u smislu preferencija i potreba stanovnika. U tom smislu urbana sociologija se potvrđuje i kao primijenjena znanost, a istraživanje upućuje na potrebu interdisciplinarnosti prilikom izgradnje, uređivanja i upravljanja gradom.

LITERATURA

Bukovec, D. (2010.) „Pet dinamičkih desetljeća", u: D. Bukovec (ur.) *Ljetopis Grada Velike Gorice*, Velika Gorica: Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Odjel za kulturu, str. 11-24.

Butković, L. (2007.) „Sekcija Prijedlog Zagrebačkog salona 1971. – 2002. / Zamisli i realizacije na polju javne skulpture grada Zagreba", *Anali Galerije Antuna Augustinčića*, vol. 27:7-74.

Brbota, S. (2012.) „Skulptura Stablo" http://www.zagrebacki.info/2012/04/stablo.html (stranica posjećena: 4. srpnja 2019.)

Čaldarović, O. (1984.) „Kvalitativna metodologija Čikaške sociološke škole", *Revija za sociologiju*, vol. 14, no. 3-4:215-224.

Čaldarović, O. (1985.) *Urbana sociologija: Socijalna teorija i urbano pitanje*, Zagreb: Novi svijet.

Čaldarović, O. (1996.) „Javni prostori i javnost u gradu: pretpostavke socijalne interakcije", *Čovjek i prostor*, vol. 43, no. 3-5:86-88.

Gulin Zrnić, V. (2009.) *Kvartovska spika: Značenje grada i urbani lokalizmi u Novom Zagrebu*, Zagreb: Naklada Jesenski Turk i IEF.

Ivanović, M. (2016.) „Gradska knjižnica Velika Gorica u lokalnoj zajednici, 130. obljetnica otvaranja prve čitaonice u Velikoj Gorici", *Gradska knjižnica Velika Gorica*, Velika Gorica

Ivanović, M. (1984.) „Funkcija i zadaci područne knjižnice u novo izgrađenom dijelu Velike Gorice", rukopis

Lay, V. (1975.) „Razvoj urbane sociologije u Hrvatskoj", *Revija za sociologiju*, vol. 5, no.4:12-25.

List kolektiva G.P. Industrogradnja (1975.) „Otvorena i treća faza Galženice", (nepotpisano), 11. srpnja 1975.

Mellor, J. R. (1977.) *Urban Sociology in an Urbanised Society*, London: Routledge and Kegan Paul.

Miškić-Domislić, M., Pereković, P., Aničić, B. (2013.) „Stanovnici o trgovima kao javnim gradskim površinama – primjer Zagreba, Rijeke i Zadra", *Agronomski glasnik*, vol. 75., no. 4:209-232.

Natječaj za izradu idejnog rješenja Trga Stjepana Radića, Grad Velika Gorica (2012.), DAZ, *http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/natjecaj-za-izradu-idejnog-rjesenja-trga-stjepana-radica%2C-grad-velika-gorica,1550.html*
(stranica posjećena: 1. srpnja 2019.)

Odrčić, J. (2015.) „Dvadeset godina grada Velike Gorice", u: M. Muršić, (ur.) *Ljetopis Grada Velike Gorice,* Velika Gorica: Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Odjel za kulturu, str. 7-18.

Paljan, H. (2004.) „Trg Stjepana Radića u Velikoj Gorici: Mjesto okupljanja i druženja", u: D. Bukovec, (ur.) *Ljetopis Grada Velike Gorice*, Velika Gorica: Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Odjel za kulturu, str. 19-30.

Paljan, H. (2016.) „Urbano naselje, a ne spavaonica", rukopis, str. 1-4.

Perković, P., Aničić, B., Hrdalo, I., Rechner, I., Andlar, G. (2007.) „Percepcija osnovnih karakteristika otvorenih prostora u stambenim naseljima – Primjer Grada Zagreba i Velike Gorice", *Društvena istraživanja*, vol. 16., no.6:1102-1124.

Popovski, V. (1983.) „Čikaška škola u urbanoj sociologiji", *Revija za sociologiju*, vol. 13., no.1-4:103-113

Seferagić, D. (2013.) „Razvoj sociologije grada i prostora u Hrvatskoj", *Sociologija i prostor,* vol. 51., no. 2:281-290.

Svirčić, A. (2002.) „Javni prostori u Zagrebu: primjer dvaju središnjih trgova", *Sociologija i prostor*, vol. 40., no.1-2:117-135.

Svirčić Gotovac, A. (2010.) „Aktualni revitalizacijski i gentrifikacijski procesi na primjeru Zagreba*", Sociologija i prostor,* vol.40, no.1-2:197-221

Šarinić, J., Čaldarović, O. (2015.) *Suvremena sociologija grada*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Štefančić, K. (2015.) „35 godina Galerije Galženica", u: M. Muršić, (ur.) *Ljetopis Grada Velike Gorice*, Velika Gorica: Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Odjel za kulturu, str. 163-166.

Vuković, R. (2010.) „Galerija Galženica", u : D. Bukovec (ur.) *Ljetopis Grada Velike Gorice*, Velika Gorica: Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Odjel za kulturu, str. 11-24.

POPIS ILUSTRACIJA

Slika **Stranica**

Slika 1. Naselje Galženica III u Velikoj Gorici izgrađeno je na livadi 26
Izvor: Paljan, H. (2004.) „*Ljetopis Grada Velike Gorice*“

Slika 2. Naselje Galženica III 27
Izvor: Paljan, H. (2004.) „*Ljetopis Grada Velike Gorice*“

Slika 3. Prikaz mape Trg kralja Tomislava i Trg kralja Petra Krešimira IV. 30
Izvor: Google karte: https://goo.gl/maps/jZYwnDwoTnT5vz2o9

Slika 4. Trg Veljka Vlahovića 1980-tih godina 31
Izvor: Paljan, H. (2004.) „*Ljetopis Grada Velike Gorice*“

Slika 5. Skica realnog stanja Trga Veljka Vlahovića u Velikoj Gorici 1980. godine 32
Izvor: Ivanović, M. (1984.) „*Funkcija i zadaci područne knjižnice u novoizgrađenom dijelu Velike Gorice*“

Slika 6. „*Goričke večeri*” na Trg Veljka Vlahovića 1980. godine 33
Izvor: Bukovec, D. (2010.) „*Ljetopis Grada Velike Gorice*“

Slika 7. Međunarodni festival lutaka (PIF) održan na Trgu Veljka Vlahovića 1980-tih 34
Izvor: Bukovec, D. (2010.) *“Ljetopis Grada Velike Gorice”*

Slika 8. Međunarodni festival foklora 34
Izvor: Paljan, H. (2004.) *„Ljetopis Grada Velike Gorice“*

Slika 9. Skulptura „*Stablo*“ i bista Stjepana Radića 36
Izvor: Stablo: http://www.zagrebacki.info/2012/04/stablo.html, Stjepan Radić: fotografija Katarina Zlopaša, ožujak 2019.

Slika 10. Izgled Trga Stjepana Radića 2018. godine 37
Fotografija: Katarina Zlopaša, listopad 2018.

Slika 11. Potpisivanje peticije u okviru referenduma „*67 je previše*“
Fotografija: Katarina Zlopaša, svibanj 2019. 39

Slika 12. Prikaz terase kafića i igra djece na trgu
Fotografija: Katarina Zlopaša, svibanj 2019. 39

Slika 13. Bicikliranje na Trgu Stjepana Radića 39
Fotografija: Katarina Zlopaša, svibanj 2019.

Slika 14. Dvije gospođe prodaju svoje proizvode na Trgu Stjepana Radića 40
Fotografija: Katarina Zlopaša, listopad 2018.

Slika 15. „*Yarn bombing*“ na Trgu Stjepana Radića 41
Izvor: Ivanović, M. (2012.) „Knjižnični izlog važno mjesto knjižničnoga djelovanja“

Slika 16. Scena nepostojućeg događanja, red u Galeriji Galženica, autorica Ana Zubak (2006.) 41
Izvor: https://slobodneveze.wordpress.com/2013/11/14/grad-na-drugi-pogled/

Slika 17. Udaljenost Trga Stjepana Radića i Parka doktora Franje Tuđmana 42
Izvor: Google karte: https://goo.gl/maps/c3YdeFVgeynqD5ww7

Slika 18. Dom kulture 45
Fotografija: Katarina Zlopaša, svibanj 2019.

Slika 19. Dom kulture i pogled na Trg Stjepana Radića 45
Fotografija: Katarina Zlopaša, svibanj 2019.

Slika 20. Prvi promidžbeni letak Knjižnice Galženica 47
Izvor: Ivanović M.(2015.) Gradska knjižnica Velika Gorica, Knjižnica “Galženica”

Slika 21. Izlog 1988. godine 48
Izvor: Ivanović, M. (2012.) “Knjižnični izlog –Važno mjesto knjižničnoga djelovanja“

Slika 22. Izlog 2019. godine 48
Izvor: Ivanović, M. (2012.) “Knjižnični izlog –Važno mjesto knjižničnoga djelovanja“

Slika 23. Igraonica 1982. godine 49
Izvor: Ivanović, M. (2016.) Knjižnica Galženica 35 godina djelovanja u zajednici

Slika 24. Program za djecu 2009. godine 49
Izvor: Ivanović, M. (2016.) Knjižnica Galženica 35 godina djelovanja u zajednici

Slika 25. Posjet Knjižnici Galženica 50
Izvor: Ivanović, M. (2016.) Knjižnica Galženica 35 godina djelovanja u zajednici

Slika 26. Knjižnica Galženica 1980-tih godina i danas 51
Izvor: Prvi red fotografija: „*Ljetopis Grada Velike Gorice*“ (2010.); Drugi red: fotografije Katarine Zlopaše, ožujak 2019.

Slika 27. Prostor galerije „Galženica“ od 1990. do danas 53
Izvor: „*Ljetopis Grada Velike Gorice*“ (2015.)

POPIS PRILOGA

1. Informirani pristanak za sudjelovanje u kvalitativnom istraživanju za potrebe diplomskog rada na temu *„Izgradnja grada i značenje otvorenog i zatvorenog javnog prostora na primjeru Galženice u Velikoj Gorici“*

2. Informirani pristanak za sudjelovanje u kvalitativnom istraživanju za potrebe diplomskog rada na temu *„Izgradnja grada i značenje otvorenog i zatvorenog javnog prostora na primjeru Galženice u Velikoj Gorici“* za slučajne prolaznike na Trgu Stjepan Radić

3. Protokol za polustrukturirane intervjue

4. Prijava za ocjenu etičnosti istraživanja Etičkom povjerenstvu Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Prilog I.

INFORMIRANI PRISTANAK

za sudjelovanje u kvalitativnom istraživanju za potrebe diplomskog rada na temu

„Izgradnja grada i značenje otvorenog i zatvorenog javnog prostora na primjeru Galženice u Velikoj Gorici“

Istraživanje: Kvalitativno istraživanje na temu planiranja i razvoja Galženice III te značenju javnog prostora

Istraživačica: Katarina Zlopaša
Institucija: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Kratak opis teme istraživanja

Ovome je istraživanju namjera opisati planiranje i razvoj Galženice III koja se nalazi u Velikoj Gorici. Prikazat će se kako stanovnici Velike Gorice doživljavaju središte grada te koje značenje ima Dom Kulture. Pokušat će se objasniti kako javni prostori, otvorenog i zatvorenog tipa, doprinose kreiranju lokalne zajednice kroz vrijeme. Ovim istraživanjem namjera je odgovoriti na nekoliko istraživačkih pitanja.

Istraživanje provodi studentica II. godine diplomskog studija sociologije u svrhu pisanja diplomskog rada pod mentorstvom dr. sc. Valentina Gulin Zrnić, Institut za etnologiju i folkloristiku (gulin@eif.hr) i dr.sc. Dario Pavić, Hrvatski Studiji (dpavic@hrstud.hr).

Uvid u rezultate istraživanja moći ćete imati po njihovoj objavi te ćete moći, po potrebi, od istraživača dobiti relevantne informacije.

Opis procesa istraživanja

U svrhu prikupljanja podataka potrebnih za realizaciju osnovnog cilja i svrhe istraživanja, provodi se terensko istraživanje metodom polustrukturiranog intervjua u trajanju od oko sat i pol sa svim ljudima koji su izravno bili uključeni u planiranje i izgradnju Galženice 3, isto tako ispitanici će biti osobe koje su izravno bile uključene u osnivanje Doma Kulture i knjižnice „Galženica“. Za potrebe analize podataka, ovaj intervju bit će sniman i pohranjen na sigurno mjesto pod šifrom kako bi se zaštitilo stvarnog sudionika istraživanja. U drugom djelu istraživanja, intervjuirat će se prolaznici na trgu Stjepana Radića, također metodom polustrukturiranog intervjua u trajanju do pet

minuta. Cilj je vidjeti kako stanovnici Velike Gorice koriste i doživljavaju javni prostor. Ovi intervjui neće biti snimani, već će se voditi bilješke njihovih odgovora.

Mogući rizici i dobici

Istraživanje ne donosi nikakve rizike za sudionike. Razina stresa i/ili neugode u ovom istraživanju nije veća od one koju doživljavate u vrlo uobičajenim svakodnevnim situacijama. U ovom istraživanju nećete biti izloženi nikakvom specifičnom riziku. Direktan osobni dobitak ne postoji, a rezultati ovog istraživanja pomažu ispunjenu obrazovnih ciljeva u svrhu pisanja diplomskog rada te praktičnom osposobljavanju studenata diplomskog studija sociologije.

Pravo na odbijanje i odustajanje

Kao što ste slobodno odabrali sudjelovati u studiji, također ste slobodni odustati u bilo kojem trenutku. Također možete odbiti odgovoriti na bilo koje pitanje, neovisno o razlogu.

Povjerljivost

Sve informacije koje podijelite (tijekom intervjua/sakupljene tijekom opažanja) ostaju povjerljive. Nitko osim istraživačice i sumentora/mentora neće imati pristup tim podacima u njihovom izvornom obliku. Kvalitativna metodologija koja će se koristiti u istraživanju osigurava da iskorišteni podaci ne mogu ni na koji način ukazivati na Vaše ime te preko njih neće biti moguće rekonstruirati Vaš identitet, osim ako Vi to želite.

Dostupni izvori informacija

Ukoliko imate kakvih pitanja slobodno pitajte. Ukoliko ćete imati dodatnih pitanja nakon intervjua možete kontaktirati istraživačicu na sljedeću e-mail adresu: katarina.zlopasa@gmail.com

AUTORIZACIJA

Molim Vas da svojim usmenim pristankom autorizirate sudjelovanje u istraživanju:

Pročitao/la sam i razumio/razumjela ovaj informirani pristanak te pristajem sudjelovati u ovom istraživanju.

Datum:

Potpis istraživačice:

Informirani pristanak potpisan je u jednom primjerku koji pripada sudioniku istraživanja.

Prilog II.

INFORMIRANI PRISTANAK

za sudjelovanje u kvalitativnom istraživanju za potrebe diplomskog rada na temu

„Izgradnja grada i značenje otvorenog i zatvorenog javnog prostora na primjeru Galženice u Velikoj Gorici“

Istraživanje: Kvalitativno istraživanje na temu planiranja i razvoja Galženice III te značenju javnog prostora

Istraživačica: Katarina Zlopaša (katarina.zlopasa@gmail.com)

Institucija: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Kratak opis teme istraživanja

Ovome je istraživanju namjera opisati planiranje i razvoj Galženice III koja se nalazi u Velikoj Gorici. Prikazat će se kako stanovnici Velike Gorice doživljavaju središte grada te koje značenje ima Dom Kulture. Pokušat će se objasniti kako javni prostori, otvorenog i zatvorenog tipa, doprinose kreiranju lokalne zajednice kroz vrijeme. Ovim istraživanjem namjera je odgovoriti na nekoliko istraživačkih pitanja. Vašim sudjelovanjem pomažete u istraživanju. Hvala Vam na tome.

Prilog III.

Protokol – Polustrukturirani intervju

Istraživanje: „*Izgradnja grada i značenje otvorenog i zatvorenog javnog prostora na primjeru Galženice u Velikoj Gorici* “

Datum intervjua:

Vrijeme intervjua:

Mjesto:

Ispitivač:

Kazivač:

Pozicija/uloga kazivača:

Kratak opis teme istraživanja:

Ovome je istraživanju namjera opisati planiranje i razvoj Galženice III koja se nalazi u Velikoj Gorici. Prikazat će se kako stanovnici Velike Gorice doživljavaju središte grada te koje značenje ima Dom Kulture. Pokušat će se objasniti kako javni prostori, otvorenog i zatvorenog tipa, doprinose kreiranju lokalne zajednice kroz vrijeme. Ovim istraživanjem namjera je odgovoriti na nekoliko istraživačkih pitanja.

Istraživanje provodi studentica II. godine diplomskog studija sociologije u svrhu pisanja diplomskog rada pod mentorstvom dr. sc. Valentina Gulin Zrnić, Institut za etnologiju i folkloristiku (gulin@eif.hr) i dr.sc. Dario Pavić, Hrvatski Studiji (dpavic@hrstud.hr)

Uvid u rezultate istraživanja moći ćete imati po njihovoj objavi te ćete moći, po potrebi, od istraživača dobiti relevantne informacije.

PITANJA ZA ARHITEKTICU

Cjelina:

Kako započinje projekt Galženica? Čije odluke su ključne odluke? Koliko politika utječe na sami projekt? O čemu najviše vodite računa prilikom izgradnje projekta? Možete opisati kontekst naselja (analiza postojećeg stanja prije urbanističkog plana- je li bilo šume, s koje strane se prilazi naselju, kako omogućiti ljudima da pristupe naselju...)?

Zgrade i okruženje:

Sadržaji naselja - jesu li bili propisani natječajem ili ste ih Vi morali predlagati? Kakve ambijente u prostoru ste htjeli postići i mislite li da ste u tome uspjeli? Na koji način se projektira sadržaj oko stambenih zgrada? Koliko je umjetnost uključena u tehnološka rješenja? Kao arhitekti imate li mogućnost izbora svojih najboljih rješenja ili se sve odlučuje s obzirom na budžet s kojim morate raspolagati? Kako reagirati ako znate da je nešto nefunkcionalno, a za drugo rješenje nemate dovoljno vremena (s obzirom da se rokovi moraju poštovati)? Koliko je sociologija prostora uključena u odlukama oko rješenja? Uzimaju li se u obzir interes ljudi koji će stanovati na tom području?

Stambena jedinica:

Koju populaciju ste očekivali? Jeste li uspjeli u projektiranju stanova zadovoljiti sve potrebe pojedinca/samog korisnika? Koji je odnos najmanjih i najvećih stanova?
Istraživanje iz 2001. (EEA Statistics) prikazuje da najveći broj kućanstva su samci, 31,4 posto, parovi bez djece, parovi s ljubimcima ostalo... Jeste li vodili računa o takvim pokazateljima? Koliko stambenih jedinica ima jedna zgrada? Kolika je kvadratura najmanjeg, a koja najvećeg stana? Kojih ima najviše? Jeste li projektiranjem stambenih jedinica htjeli utjecati na populaciju samog naselja?
Tri ključne komponente prilikom izgradnje modernog stana su: Fleksibilnost (da se pregrade mogu rušit..), Adaptabilnost (zatvaranje/otvaranje lođa) i Varijabilnost (mogućnost stvaranja prostorija kako mi želimo). Jeste li razmišljali o ovim komponentama prilikom projektiranja stana u to vrijeme?
Projektna dokumentacija? Koliko stanova po stubištu - povezanost itd.?

PITANJA- DOM KULTURE

Uvodna pitanja

Kako je sve počelo? Možete nam opisati Vaše prve dane u Domu Kulture?
Dom Kulture se nalazio u Galženici III? Koja Galženica je prva bila izgrađena? Kako su ljudi nazivali pojedine djelove grada? (Galženica I, II, III ili?)
Vi ste bili voditelj Centra za Kulturu, a prije toga ste radili u Pučkom učilištu Juraj Kokot? Nakon što se otvorio Dom Kulture Galženica ste se nakon 4 mj preselili? Možete mi malo više reći o tome? Razlike u radu između Pučkog Učilišta i Doma kulture?

Doživljaj Velike Gorice

Što je za Vas centar Gorice? Onda - danas?
Je su li Vi imali dojam da ljudi iz Zagreba doživljavaju Goricu kao neku periferiju?

Sadržaji na trgu

Koji sve sadržaji su se održavali na trgu?
Osim već spomenutog PIF-a sjećate se Vi nekih velikih događanja koji su okupljali stanovnike na trg?
Prodaja cvijeća i vlastitih proizvoda na trgu- tradicija ili nešto drugo?
Koliko se trg koristi za javna okupljanja? Onda - danas?
Kada se ljudi najviše okupljaju na trg?
Gdje se najčešće sastajete s drugim ljudima?

Dom Kulture i Galerija

Kako su stanovnici doživaljavali galeriju suvremene umjetnosti 1980tih godina? Je li bilo interesa i posjeta?
Tko je financirao rad Doma kulture?
Na koji način se skupljala građa galerije? Tko je imao tu najveću ulogu?
Za koga je bio namjenjen Dom Kulture? A tko je zaista dolazio u Dom Kulture?

Od kuda ste crpili inspiranciju i motivaciju za planiranje programa u Domu?

Što Vas je najviše veselilo u vezi tog Doma kulture?

Što se sve tamo održavalo? Na koji način?

Jeste li trebali od nekoga dopuštenje za svaki događaj koji ste planirali održati tamo?

Jesu li se održavali sadržaji koje možda niste htjeli tamo? Zašto?

Tko je imao najveći utjecaj na Dom Kulture?

Što je Dom Kulture predstavljao ljudima koji su živjeli tamo? Po čemu to možete zaključiti?

Je li Dom imao svoj časopis? Kako je sve to započelo? Tko je to vodio?

Kakvi su bili međuljudski odnosi ljudi koji su radili tamo?

Jesu li ljudi doživljavali Dom Kulture kao mjesto okupljanja i zajedništva?

Uz Dom Kulture, je li bilo još kojih sličnih mjesta gdje su ljudi mogli pronaći sličan sadržaj?

Koji su po Vama najvažniji dani Doma Kulture?

Najveći događaj koji je promijenio, možda usmjerio rad Doma u nekom drugom smijeru?

Je li vizija Doma jednaka kao i što je bila 80tih godina?

Što mislite kakvu ulogu lokacija Doma je imala u njegovu razvoju?

Je li Dom bio mjesto u kojem su se osnovale razne udruge, društva itd? Koja?

Mislite li da je nekom Dom smetao sa svojom fukcijom? Zašto to mislite?

Po Vašem mišljenju koja je najvažnija uloga Doma? Možete mi reći nešto više o tome.

Ljudi koji su posjećivali Dom, jesu li se rado vraćali? Koliko su ljudi opće bili ti koji su poticali rad Doma i njegov razvoj?

Koliko je taj prostor bio privlačan nekim drugim investirorima s obzirom na lokaciju? Kako ste bili zaštićeni u očuvanju svog rada i mjesta?

Tko je od najvećih umjetnika imao priliku izlagati svoje radove u galeriji?

Mislite li da je sadržaj održavan godinama u Domu jednim djelom utjecao na razvoj Velike Gorice?

Utjecaj politike

Kako je politika utjecala na rad Doma kulture?

Možete li usporediti današnje vrijeme i 80te s obzirom na rad i funkciju Doma kulture?

PITANJA - KNJIŽNICA I GALERIJA

Uvodna pitanja

1. Kako je sve počelo? Možete nam opisati Vaše prve dane u knjižnici Galženica?
2. Možete li nam ispričati nešto o povijesti knjižnice?
3. Kako su stanovnici doživljavali knjižnicu 1980-tih godina? Je li bilo interesa i posjeta?
4. Kako su dobivali informacije što se događa u knjižnici?

Rad knjižnice

5. Tko je financirao Vaš rad i rad knjižnice?
6. Na koji način se skupljala građa? Tko je imao tu najveću ulogu?
7. Koliko je knjižnica bila u suradnji sa školama i drugim obrazovnim ustanovama?
8. Kako je politika utjecala promicanje sadržaja u knjižnici?
9. Kako je neuređenost prostora i trga na samom početku utjecao na posjete knjižnici?
10. Jesu li ljudi smatrali Galženicu spavaonicom 80tih godina?
11. Koliko su sudjelovali u kulturnim sadržajima?
12. Za koga je bila namjenjena knjižnica ? A tko je zaista dolazio?
13. Povezanost knjižnice, Doma kulture i ostalih kulturnih sadržaja?
14. Koliko često su se održavali programi u samoj knjižnici?
15. Je li knjižnica bila mjesto samo za posudbu knjiga ili nešto više za građane Velike Gorice?
16. Što Vas je najviše veselilo u vezi rada knjižnice?
17. Što mislite kako je rad knjižnice utjecao na obrazovanje stanovnika Velike Gorice?
18. Što se sve tamo održavalo? Na koji način?
19. Jeste li trebali od nekoga dopuštenje za svaki događaj koji ste planirali održati tamo?
20. Jesu li se održavali sadržaji koje možda niste htjeli tamo? Zašto?
21. Tko je imao najveći utjecaj na rad knjižnice?
22. Što je knjižnica predstavljala ljudima koji su živjeli tamo? Po čemu to možete zaključiti?
23. Jeste li imali svoj časopis? Kako je sve to započelo? Tko je to vodio?
24. Kakvi su bili međuljudski odnosi ljudi koji su radili tamo?
25. Jesu li ljudi doživljavali knjižnicu kao mjesto okupljanja i zajedništva?
26. Uz knjižnicu, je li bilo još kojih sličnih mjesta gdje su ljudi mogli pronaći sličan sadržaj?

27. Koji su po Vama najvažniji dani knjižnice?

Lokacija knjižnice

28. Što mislite kakvu ulogu je lokacija knjižnice imala u njezinom razvoju i posjećenosti?
29. Je li knjižnica bila mjesto u kojem su se osnovale razne udruge, društva itd? Koja?
30. Mislite li da je nekom knjižnica smetala sa svojom fukcijom? Zašto to mislite?
31. Po Vašem mišljenju koja je bila najvažnija uloga knjižnice ? Možete mi reći nešto više o tome.
32. Koliko je taj prostor bio privlačan nekim drugim investirorima s obzirom na lokaciju? Kako ste bili zaštićeni u očuvanju svog rada i mjesta?
33. Tko je od najvećih pjesnika imao priliku gostovati u knjižnici?
34. Mislite li da je sadržaj održavan godinama u Domu kulture i knjižnici jednim djelom utjecao na razvoj Velike Gorice?
35. Što mislite jesu li ljudi bili zadovoljni kulturnim sadržajem koji im se nudio? Usporedba sada i prije rata?
36. Jesu li ljudi bili dovoljno informirani što se odvija od kulturnog sadržaja?
37. Možete li opisati kako je izgledala 35-to godišnja obljetnica rada knjižnice?

PITANJA ZA STANOVNIKE VELIKE GORICE

Kratki intervju s prolaznicima

1. Koliko ste zadovoljni življenjem u Velikoj Gorici?
2. Jeste li iz Galženice ili nekog drugog dijela Velike Gorice?
3. Koristite li Trg Stjepana Radića? Bilo kao mjesto sastanka, šetnje, šetnje s kućnim ljubumcima ili kao prostor kroz koji samo prolazite?
4. Sudjelujete li na javnim okupljanjima u Velikoj Gorici (koncerti, događanja, prosvjedi-koliko često)?
5. Što Vam se čini dobro na trgu? Što Vam nedostaje? Čega mislite da ima previše?
6. Posjećujete li Galeriju? Koristite li knjižnicu Galženica?
7. Što mislite o spomeniku na Trgu Stjepana Radića? Je li bilo nešto prije ovdje?

Za starije sudionike:

Usporedba vremena i događanja na trgu nekad/sada

Prilog IV.

Prijava za ocjenu etičnosti istraživanja
Etičkom povjerenstvu Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Ime i prezime istraživača/studenta*

Katarina Zlopaša

Institucija i kontakti istraživača

Hrvatski studiji

katarina.zlopasa@gmail.com

Voditelj istraživanja/mentor (*navesti i neposrednog voditelja ako to nije mentor*)

Sumentor: dr.sc. Valentina Gulin, Institut za etnologiju i folkloristiku

Mentor: doc.dr.sc. Dario Pavić, Hrvatski studiji

Institucija i kontakti voditelja istraživanja

dr.sc. Valentina Gulin, Institut za etnologiju i folkloristiku (gulin@ief.hr)

doc.dr.sc. Dario Pavić, Hrvatski studiji (dpavic@hrstud.hr)

Naslov istraživanja/studentskog rada

„Izgradnja grada i značenje otvorenog i zatvorenog javnog prostora na primjeru Galženice u Velikoj Gorici“

Obrazloženje i cilj istraživanja te relevantnost problema na teorijskoj i praktičnoj razini *(minimalno 800 znakova)*

Ovaj diplomski rad sastojao bi se od teorijskog i istraživačkog dijela na temu planiranja i izgradnje grada te na koji način javni prostori, zatvorenog i otvorenog tipa, doprinose kreiranju lokalne zajednice. Jedan od ciljeva je povezati različita društvena razdoblja, od 70-tih godina do danas, te prikazati kakve su se promijene događale u prostoru. U teorijskom dijelu opisat će se razvoj, utjecaj i *cilj urbane sociologije da uredi i uskladi, odnosno sudjeluje u planiranju razvoja grada i naseljenih prostora uopće* (Lay, 1975). Istraživački dio rada provest će se s ispitanicima koji su aktivno sudjelovali u planiranju i izgradnji Galženice III u Velikoj Gorici, te ispitanicima koji su zaslužni za razvoj Doma kulture, koji je jedan od glavnih kulturoloških središta Velike Gorice, a

nalazi se na Trgu Stjepana Radića u Galženici 3. Drugi dio istraživačkog djela odnosit će se na kratke intervjue s prolaznicima na trgu.

Cilj istraživanja je prikazati na koji način javni prostori doprinose kreiranju lokalnih zajednica. Isto tako pokušat će se objasniti utjecaji vanjskih čimbenika, poput politike na razvoj kulturnih sadržaja, ali i promjene u javnom prostoru. Kroz rad odgovorit će se na nekoliko istraživačkih pitanja i pokazati povezanost urbanista i sociologa u jednim od ključnih izazova današnjice, a to je planiranje, razvoj grada i gradskih središta.

Metoda (*sudionici, instrumenti, postupak*)

Istraživanje bi se provelo metodom polustrukturiranih intervjua s ispitanicima koji su na neki način sudjelovali u izgradnji i planiranju Galženice 3, te aktivno bili angažirani u njezinom razvoju kroz kulturu i druge sadržaje. Polustrukturirani intervjui će se oblikovati oko istraživačkih pitanja, za svakog sudionika ovisno o njegovoj ulozi prilikom izgradnje i planiranja Galženice III i Doma kulture. Kroz pitanja ispitat će se njihovo viđenje izgradnje, kako su je doživjeli, što misle kako su to doživjeli drugi stanovnici, te kako komentiraju različite društvene promjene koje su se događale od 70-tih godina do danas. Podaci će se prikupljati tako da će svi intervjui biti snimljeni na diktafon, a kasnije biti spremljeni na sigurna mjesta. Ostali izvori podataka koje ću koristiti bit će analiza svih materijala, poput časopisa, znanstvenih članaka i knjiga skupljenih u Pučkom Otvorenom Učilištu koji su povezani s navedenom temom.

Uzorak je odabran metodom namjernog uzorka gdje će se odabrati ispitanici koji su bili uključeni u razvoj i planiranje Galženice III, zatim putem preporuke ispitanici će nas dovesti do svojih kolega i suradnika koji su na neki način odigrali važnu ulogu. Svakog sudionika istraživanja ću osobno kontaktirati kako bi dogovorili mjesto i vrijeme susreta koji će biti definiran od strane ispitanika. Intervjui će trajati oko sat i pol.

Drugi dio uzorka istraživanja koji se odnosi na građane Velike Gorice i njihov doživljaj javnog prostora, odabrat će se metodom slučajnog odabira gdje ću ispitati građane koji se u tom trenutku nalaze na Trgu Stjepana Radića o njihovom viđenju javnog prostora i na koji način ga koriste u trajanju do pet minuta.

Zaštita sudionika istraživanja (*dozvole institucija, formulacija i način pribavljanja informiranog pristanka, način pristupa sudionicima, način osiguravanja anonimnosti i povjerljivosti tijekom cijelog istraživačkog procesa, način čuvanja podataka, povratna informacija sudionicima*).

Pristup sudionicima

Sudionicima istraživanja pristupit ću osobno putem telefona ili e-maila gdje ću im objasniti svrhu i cilj istraživanja. Ispitanik će predložiti mjesto i vrijeme susreta kako bi mogli obaviti razgovor gdje ću pokušati saznati što više o njihovoj ulozi u izgradnji, planiranju Galženice III. Kontaktirat ću sudionike koji su imali veliku ulogu u stvaranju Galženice 3, te one koji su zaslužni za razvoj i rad Doma kulture, u kojoj se nalazi knjižnica Galženica i Galerija.

Mogući rizici i dobici

Istraživanje ne donosi nikakve rizike za sudionike. Razina stresa i/ili neugode u ovom istraživanju nije veća od one koju doživljavaju u vrlo uobičajenim svakodnevnim situacijama. U ovom istraživanju neće biti izloženi nikakvom specifičnom riziku. Direktan osobni dobitak ne postoji, a rezultati ovog istraživanja pomažu ispunjenu obrazovnih ciljeva u sklopu kolegija te praktičnom osposobljavanju studenata diplomskog studija sociologije. Istraživanje može biti korisno građanima i djelatnicima ustanova u naselju Galženica da pokaže kakav je odnos društvenosti nekada i danas u otvorenim i zatvorenim prostorima, te potencijalno za kreiranje javnih politika.

Pravo na odbijanje i odustajanje

Sudionici imaju svako pravo odustati u bilo kojem trenutku. Također mogu odbiti odgovoriti na bilo koje pitanje, neovisno o razlogu.

Povjerljivost

Sve informacije koje podijele (tijekom intervjua/sakupljene tijekom opažanja) ostaju povjerljive. Nitko osim mene i mojih mentora neće imati pristup tim podacima u njihovom izvornom obliku. Kvalitativna metodologija koja će se koristiti u istraživanju osigurava da iskorišteni podaci ne mogu ni na koji način ukazivati na ime ispitanika osim ako oni to žele i zahtijevaju s obzirom na zasluge i ulogu koju imaju ili su imali u razvoju Galženice III.

Ostvaruje li se istraživanjem izravna korist za sudionike?

Ne

Uključuje li istraživanje potencijalnu štetu/rizik za sudionike?

Ne

Nositelji autorstva istraživanja i publikacija (*imena i prezimena*)

Katarina Zlopaša

Prijavi je potrebno priložiti Obavijest za sudionika s formulacijom pribavljanja informiranog pristanka te mjerne instrumente (upitnike, strukturu intervjua i sl.) koji će se koristiti u istraživanju. U slučaju da instrumenti u trenutku prijave nisu dovršeni, istraživač je dužan dostaviti ih Etičkom povjerenstvu Hrvatskih studija radi konačne prosudbe etičnosti prije početka istraživanja.

Studenti su prijavu prije predaje obavezni dati mentoru na uvid i potpis.

_____	_____	_____
Datum	**Istraživač**	**Voditelj istraživanja/Mentor**

*Izrazi koji se koriste u ovom dokumentu, a koji imaju rodno značenje, bez obzira jesu li korišteni u muškom ili ženskom rodu, obuhvaćaju na jednak način i muški i ženski rod.